

Muistot, muistaminen ja ajan kokeminen
Joel Haahtelan romaanissa *Katoamispiste*

Sinikka Pihlmaa
Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Suomen kielen,
suomalais-ugrilaisten ja
pohjoismaisten kielten
ja kirjallisuuksien laitos
Kotimainen kirjallisuus
Ohjaaja Vesa Haapala
Syksy 2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		
Tekijä – Författare – Author Sinikka Pihlmaa		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Muistot, muistaminen ja ajan kokeminen Joel Haahtelan romaanissa <i>Katoamispiste</i>		
Oppiaine – Läroämne – Subject Kotimainen kirjallisuus		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 11.2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 57
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Pro gradu -tutkielmani kohdeteoksena on Joel Haahtelan romaani <i>Katoamispiste</i> (2010). Tutkin, miten muistot, muistaminen ja ajan kokeminen asettuvat merkittäväksi osaksi teosta. Työssäni hyödynnän fenomenologista lähestymistapaa. Fenomenologia tähdentää välittömän havainnon merkitystä tiedon lähteenä. Fenomenologi Edward S. Casey analysoi teoksessaan <i>Remembering. A Phenomenological Study</i> muistamisen prosessia: ensivaikutelmia, tarkoituksellista muistamista, muistojen mielessä pitämistä, muistin tukemista, muistelemista, tunnistamista, muistuttamista ja muistojen mielessä säilyttämistä, kehon ja paikan muistia. <i>Katoamispisteessä</i> painottuvat traumaattinen ja tarkoituksellinen muisti, sillä romaanin henkilöt etsivät kadonneita läheisiään. Minäkertoja selvittää kirjailija-kollegansa Raija Siekkisen vaiheiden syitä.</p> <p>Caseyn erittelemästä prosessista romaanissa painottuu tarkoituksellinen muistaminen: tietojen penkominen. Toinen tärkeä muistamisen laji on tunnistaminen. Motiivit, kuten esineet ja dokumentit, kirjeet ja muistilaput sekä toisten kokemukset tuovat kertojan mieleen kohtauksia hänen omasta elämästään. Tarkastelen ajan kokemista Haahtelan romaanissa tutkimalla muistamisen vaiheita, tiloja ja esineitä, toistuvia motiiveja. Ne limittyvät keskenään; henkilöt liikkuvat tiloissa eri aikoihin ja herättävät toisissaan muistoja ja kokemuksia. Romaanissa ilmenee paikkoja, taideteoksia ja esineitä, joiden läheisyydessä muistot heräävät. Motiivien tarkasteluun saan tukea fenomenologi Gaston Bachelardin tutkielmasta <i>Tilan poetiikka</i>. Hän tutkii kuvan hetkellistä esiintuloa.</p> <p>Haahtelan teoksissa toistuvat pohtiva kertojatyyppi ja etsimisen tematiikka. Päähenkilö lähtee etsimään kadonnutta tai kaivattua henkilöä. Päähenkilö on eksistentiaalisissa kriiseissä. Hänen suhteensa puolisoon on katkennut tai epävarma; usein joku perheenjäsen on kadonnut tai jäänyt tuntemattomaksi. Etsimisen kohde ei yleensä löydy, mutta päähenkilö muuttuu. Matkan aikana hän järjestelee muistojaan, hahmottaa menneisyytensä ja nykyisyytensä uudelleen.</p> <p>Haahtelan romaani on kunnianosoitus Raija Siekkiselle, novellistille. Kertoja kiertää tämän jalanjäljissä. Haahtela uusintaa Siekkisen <i>Saari</i>-romaanin kerrontamenetelmiä, paikka- ja esinemotiiveja. Siekkisen fiktio, hänen elämänsä liittyvät faktat ja romaanin todellisuus sulautuvat yhteen. Romaani kuvaa myös omaa syntyprosessiaan, tietojen keräämistä ja matkaa tapahtumapaikoille. Siekkisen persoona ja elämä tulevat osaksi romaania. <i>Katoamispiste</i> on monitulkintainen. Henkilöhahmot liukuvat samaan todellisuuteen; ääriviivat heidän välillään liukenevat. Henkilöitä yhdistävät samankaltaiset trauma ja sivullisuuden kokemukset. <i>Katoamispisteessä</i> toistuu samanlainen kehämäisyys kuin <i>Saaressa</i>.</p> <p>Romaanin nimi <i>Katoamispiste</i> konkretisoituu romaanin lopussa, mutta näkyy myös variaatioina tarinassa: avioerossa, potilaiden kertomuksissa, veneen irrotessa rannasta, naisen vilahtaessa kadulla, kohtaamattomuudessa. Haahtelan tuotannon toistuva teema, minäkertojan ajautuminen eksistentiaaliseen kriisiin ja kehitys autenttisemmaksi yksilöksi toteutuu tässäkin romaanissa. Kertoja luo käsityksen Siekkisen elämänvaiheista ja omasta ajautumisestaan kriisiin. Hän tuntee itsensä entistä paremmin. Identiteetti on luotava aina uudelleen.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Joel Haahtela, <i>Katoamispiste</i> , muistot, muistaminen, aika, Raija Siekkinen, fenomenologia, eksistentialismi, autenttisuus, motiivit		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampuksen kirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

1. Johdanto, tutkimuskysymys.....	2
2. Tutkijoita	6
2.1. Aikaisemmat tutkielmat	6
2.2. Tutkielman lähtökohtia	7
3. Teoriaa ajasta kirjallisuudessa	9
3.1. Yksilön ja kulttuurin muisti.....	9
3.2. Ajan kokeminen kirjallisuudessa	11
4. Merkitysten etsijöitä	17
4.1. Eksistentiaalistien suhde ihmisen ajallisuuteen	17
4.2. Sivullisia	19
5. Vaellus.....	25
5.1. Muistava mieli	25
5.2. Liikkeellelähtö: kohtaaminen	28
5.3. Saari ja mökki: Raija Siekkisen jäljillä	29
6. Muistoja säilyttävät tilat	36
6.1. Arkistot	36
6.2. Kahvilat ja hotellit.....	37
6.3. Talot ja asunnot	38
6.4. Kaupungit	40
7. Muistoja säilyttävät motiivit	43
8. Yhteenveto.....	46
Lähteet	49

1. Johdanto, tutkimuskysymys

Joel Haahtelan seitsemäs romaani *Katoamispiste* (jatkossa myös KP) sai ilmestyessään vuonna 2010 innostuneen vastaanoton; se oli Finlandia-palkintoehdokkaana. Syksyyn 2020 mennessä Haahtelalta on ilmestynyt jo 12 teosta. Teemoiltaan ne jatkavat suurelta osin *Katoamispisteen* linjaa.

Tavoitteeni on tutkia, miten muistot, muistaminen ja ajan kokeminen asettuvat merkittäväksi osaksi Haahtelan teosta. Miten muistoja ja ajan kokemista kuvataan? Miten päähenkilö käsittelee muistojaan? Mitä merkityksiä hän antaa niille? Romaanissa ranskalainen nainen etsii kadonnutta miestänsä, ja kertoja alkaa auttaa häntä. Tässä teoksessa – Haahtelan tuotannossa poikkeuksellisesti – liikkeelle ei lähdetä pelkästään päähenkilön muistojen, vaan myös sivuhenkilön, ranskalaisen Magdan kaipauksen takia. Myös hänen arvoituksellinen, näkymättömiin jäävä miehensä Paul on liikkeellä kotkalaisen kirjailijan Raija Siekkisen maisemissa. Matkalla on etsijöiden ja muistelijoiden verkosto. Vetäytyvä Paul ei kohtaa kertojaa eikä Magdaa kertoakseen muistoistaan, mutta hänen matkansa tavoite selviää: hän etsii yhteyttä Raija Siekkiseen.

Näiden yksilöiden muistojen ja etsimisen rinnalla romaanissa kuvataan myös kulttuurin muistia: Raija Siekkisen kirjoja, hänestä kertovia dokumentteja Otavan ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoissa ja hänen jälkiään Kotkassa, saarella ja mökissä.

Tarkastelen ajan kokemista Haahtelan romaanissa tutkimalla muistamisen vaiheita, muistoja herättäviä ja säilyttäviä tiloja sekä esineitä, toistuvia motiiveja. Ne limittyvät keskenään; henkilöt liikkuvat tiloissa eri aikoihin ja esineet siirtyvät kädestä toiseen. Henkilöt herättävät toisissaan uinuvia muistoja, ja heidän elämäntilanteensa tuovat kunkin mieleen vastaavia kokemuksia.

Lähitarkastelussa herää kysymys, mihin romaanin *Katoamispiste*-otsikko viittaa; miten sitä voi tulkita. Tarinan edetessä tulee vastaan monia katoamispisteitä, erityisesti henkilöhahmojen välillä. Muistotkin katoavat, ellei niitä pidetä mielessä ja tulkita. Ne katoavat myös tulkitsijoilta: pysyviä vastauksia menneisyyden tapahtumista ja niiden merkityksistä ei löydy.

Romaanissa nimeämättömäksi jäävä päähenkilö kohtaa Bulevardilla tuntemattoman, neljäkymmenen-viidenkymmenen ikäisen ranskalaisen naisen Magda Roux'n, joka etsii kadonnutta miestänsä Paulia. Pariskunta on eronnut, mutta he ovat pitäneet säännöllisesti yhteyttä toisiinsa. Mieheiltä jääneet osoitetiedot ja muut vihjeet antavat ymmärtää, että hän on ollut yhteydessä edesmenneeseen kirjailija Raija Siekkiseen. Samalla kun päähenkilö pyrkii auttamaan Magdaa Paulin etsimisessä, alkaa hänen oma tutkimusmatkansa Raija Siekkisen jäljille. Se vie hänet Helsingin kaduille, Suomenlinnaan, Kotkaan, Pariisiin ja lopulta Nizzaan.

Romaani ei anna suoraa vastausta siihen, miksi päähenkilö motivoituu etsimään ja matkustamaan muihin kaupunkeihin tuntemattoman henkilön takia. Tulkinnaksi muodostuu, että sattumalta kadulla kohdanneet saa liikkeelle yhteinen tunnetila, kaipaus. Päähenkilön mieleen nousevat toistuvasti muistot eronneesta vaimosta Lotasta. Hänen voi ajatella peilaavan omaa tilannettaan Magdan kaipaukseen ja epävarmuuteen. Samalla hänelle tarjoutuu tilaisuus selvittää Raija Siekkisen elämänvaihteita. Haahtelan monien romaanien päähenkilöiden tavoin hän on valmis kohtaamaan satunnaisia ja yllättäviä tilanteita ja henkilöitä ja tarttumaan hetkiin.

Minäkertoja-päähenkilö on keski-ikäinen kirjailija, joka lääkärinä pitää osa-aikaisesti vastaanottoa. Työssään hän kuuntelee potilaiden muistoja.

Harjoitin lääkärin ammattia sujuvasti, vaikka nyt,
kolmekymmentäkuusivuotiaana, minusta edelleen tuntui, etten ollut nähnyt
elämää edes sen vertaa, että minulla olisi ollut oikeus lausua potilailleni
mitään varmaa. Ihmiset tulivat sisään huoneeseen, istuivat alas, yrittivät
järjestää muistojaan, löytää niistä kohdan jossa olla, anteeksiannon tai
lohdun. (KP: 29)

Minäkertoja on vapaa luomaan aikataulunsa ja lähtemään matkoille; työ, perhe tai parisuhde eivät sido häntä. Haahtelan muidenkin romaanien kertojahahmojen tapaan hän on sivullinen¹, itseään tutkiva ja ympäristöään havainnoiva. Hän kohtaa sivuhenkilöitä kasautuvien sattumien kautta. Vaikka hän ottaa aktiivisesti yhteyttä muihin ihmisiin ja tarjoaa heille apuaan, kohtaamiset jäävät lyhytaikaisiksi.

Minäkertojan irrallisuutta korostaa impressionistinen ja fragmentaarinen tyyli. Tapahtumien ja tapaamisten sattumanvaraisuus luo unenomaisen tunnelman. Tiivis ilmaisu vetoaa aistihavaintoihin, ja hiottu tyyli lähenee välillä proosarunoa.

Haahtelan teoksissa toistuvat pohtiva kertojatyyppejä ja etsimisen tematiikka. Päähenkilö lähtee matkalle etsimään kadonnutta tai kaivattua henkilöä. Lähtöä motivoivat muistot ja kaipaus. Päähenkilö on elämässään kriisi- tai muutostilanteessa. Hänen suhteensa puolisoon on katkennut tai epävarma; usein myös joku perheenjäsen on kadonnut tai jäänyt tuntemattomaksi. Etsimisen kohde ei yleensä löydy; sen sijaan päähenkilö itse muuttuu ja hänen käsityksensä taustastaan ja elämäntilanteestaan tarkentuu. Matkan aikana hän järjestelee muistojaan, hahmottaa menneisyytensä ja nykyisyytensä uudelleen.

Tule risteykseen seitsemältä -romaanissa (2002) fado-kitaristi selvittää omaa taustaansa ja etsii tietoa isästään. *Lumipäiväkirjassa* (2008) oikeustieteen professori irtautuu työmatkalta Saksassa, toiveenaan tavata nuoruudenrakastettu. *Traumbach*-romaanissa (2012) nuori mies saapuu tuntemattomaan kaupunkiin itäiseen Saksaan haastattelemaan herra Traumbachia. Teoksessa *Tähtikirkas, lumivalkea* (2013) uutistoimiston kirjeenvaihtajana toimiva mies kirjoittaa päiväkirjaa. Tietojen perusteella hänen jälkeläisensä lähtee Eurooppaan kirjoittajan jalanjäljille. Kymmenes teos *Mistä maailmat alkavat* (2017) on taiteilijaromaani; se kuvaa haltioitumista, oman tehtävän

---

¹ Sivullinen on Albert Camus'n *Sivullinen*-romaanista (1942) juontuva henkilöahmotyyppiä koskeva termi. Teoksen päähenkilö suhtautuu kaikkeen välinpitämättömästi. Romaania voi luonnehtia toisen maailmansodan jälkeisen moraalilyhjiön ja eksistentiaalistisen ahdistuksen kuvauksena. Aihetta käsitellään lisää luvussa 4, alaluvussa 4.2.

löytämistä. Päähenkilö sukeltaa 1960- ja 1970-lukujen taidemaailmaan Suomessa ja Italiassa. Pienoisromaanissa *Adelen kysymys* (2019) keski-ikäinen mieskertoja tutustuu luostarielämään Pyreneillä. Hän tutkii tarinaa Adelesta, joka 900 vuotta sitten selviytyi vahingoittumatta pudotessaan jyrkänteeltä, teki ihmeitä ja julistettiin pyhimyukseksi. Kertoja pohtii, onko ihmeitä olemassa. Luostarissa hän kokee yhteisyyttä ja toivoa vieraantumisen kokemustensa jälkeen. Uusin pienoisromaani *Hengittämisen taito* (2020) on jatkoa Adèlen kysymykselle ja syventää hengellisyyden ja uskonnon pohdintaa. Nuori mies jättää opiskelun tauolle ja etsii kadonneen isänsä Kreikan luostarisaarelta. Yhteys ja anteeksianto kehittyvät munkkiyhteisössä karun luonnon keskellä.

Elenassa (2003), *Perhoskerääjässä* (2006) ja *Lumipäiväkirjassa* on nimeämätön minäkertoja-päähenkilö kuten *Katoamispisteessä*.

Haahtelan tuotanto on temaattisesti erittäin yhtenäistä. *Katoamispiste* sijaitsee hänen tähänastisen tuotantonsa keskivaiheilla. On kiinnostavaa nähdä, miten romaanit jatkossa varioivat kriisejä, selviytymistä ja hengittämisen taitoa, ilmavuutta.

2. Tutkijoita

2.1. Aikaisemmat tutkielmat

Haahtelan tuotannosta on tehty kolme gradua. Onerva Ollila tarkastelee tutkielmassaan *Välitilan elämismaailma. Joel Haahtelan tuotanto fenomenologian ja surrealismin kontekstissa* (Jyväskylän yliopisto 2009) kokemuskuvioita, jotka ilmaisevat teosten henkilöiden maailmaan suuntautumisen tapoja. Ollilan löytämät kokemuskuviot ovat erillisyys, ihmeellinen, sattuma, kohtalo, aika, välitila ja matka (Ollila 2009).

Kirsi Arjaranta on tutkinut kerronnan yllätyksellisyyttä pro gradu -tutkielmassaan *”Hän antoi itsestään väärän kuvan tai me käsitimme väärin”*. Kertojan epäluotettavuus Joel Haahtelan romaanissa *Elena* ja Annika Idströmin romaanissa *Veljeni Sebastian* (Helsingin yliopisto 2017). Elena-romaanin kertoja on vanha mies, joka viehättyneenä seuraa opiskelijatyttöä kaupungissa. Lukijassa herää epäilyksiä hänen motiivistaan. Mieshahmon henkilöllisyys ja hänen tilanteensa paljastuvat vasta teoksen loppuosassa (Arjaranta 2017).

Elina Kelan tutkielman otsikko on *Ihmisen jälki on ikuinen. Modernin minäkertojan matka autenttisemmaksi yksilöksi Joel Haahtelan romaaneissa Perhoskerääjä (2006) ja Lumipäiväkirja (2008)* (Helsingin yliopisto 2011). Teosten päähenkilöiden kuvataan ajautuneen elämässään eksistentiaaliseen kriisiin. Heidän on hahmotettava menneisyytensä uudelleen. Kohtaamattomuus, muistot ja muistaminen ovat temaattisia elementtejä kertojien konkreettisella ja sisäisellä matkalla kohti autenttisempaa olemista (Kela 2011).

Pro gradu -työssäni keskustelen varsinkin Kelan tutkielman kanssa. Matka autenttisemmaksi yksilöksi toteutuu myös *Katoamispisteessä*. Kriisiin ajautuneen, konkreettisen ja sisäisen matkan tekevän päähenkilön tematiikka toistuu Haahtelan koko tuotannossa.

Päivikki Välttilä tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan *Ei kukaan ole saari. Perspektiivien rakentuminen ja limittyminen Raija Siekkisen pienoismaanissa Saari* (2013) Siekkisen kerronnan keinoja ja romaanin rakennetta. *Katoamispiste* kuvaa matkaa Siekkisen maisemaan. On kiinnostavaa nähdä, miten eri tavoin Siekkinen kirjailijana ja henkilönä näkyy Haahtelan romaanissa.

2.2. Tutkielman lähtökohtia

Työssäni hyödynnän ennen kaikkea fenomenologista lähestymistapaa. Suuntauksen mukaan maailma on sellainen, millaisena se näyttäytyy ihmisen tietoisuudessa. Fenomenologia tähdentää välittömän havainnon ja kokemuksen merkitystä tiedon lähteenä (<https://tieteentermipankki.fi/wiki/filosofia:fenomenologia>, Korsisaari 2008: 295).

Fenomenologi Edward S. Casey analysoi teoksessaan *Remembering. A Phenomenological Study* muistamisen prosessia: ensivaikutelmia, tarkoituksellista muistamista, muistojen mielessä pitämistä, muistin tukemista, muistelemista, tunnistamista, muistuttamista ja muistojen mielessä säilyttämistä, kehon ja paikan muistia.

Muisti toimii jatkuvasti, tehokkaasti ja monimuotoisesti jokapäiväisessä elämässämme. Aivomme, kehomme, paikat ja esineet kantavat muistoja, historiaa (Casey 2000:181). Tämä tulee esiin muistisairauden kohdatessa: ihminen menettää identiteettinsä, tavoitteet ja suunnan. Casey painottaa ruumiin merkitystä muistamisessa: muistamisen kykyä ei olisi ilman ruumiin muistia (Casey 2000: 172).

Ihminen on aktiivisessa vuorovaikutuksessa maailman kanssa; hän käsittelee, tunnistaa ja tulkitsee aistivaraista tietoa. Havainnot ovat simultaanisia ja moniaistisia. Muisti toimii huokoisesti, valikoivasti; siihen vaikuttavat kokijan odotukset ja arvot. Muistaminen on intentionaalista; tietoisuutemme suuntautuu kohteeseen, merkitykseen. Se syntyy yksilön ja maailman vuorovaikutuksessa. Heideggerin sanoin ihminen on

olento, joka luo merkityksiä. Hän on maailmassa (*In-der-Welt-Sein*), ja se on hänen ajatustensa ja havaintojensa sijaintipaikka (Savolainen 1980: 136).

Casey tarkastelee myös kollektiivista ja traumaattista muistia. Julkinen muisti liittyy usein menneisyyden traagisiin tapahtumiin, joiden kaltaisilta kokemuksilta halutaan nyt ja tulevaisuudessa välttyä (Casey 2000: 226).

Svetlana Boym erottelee teoksessaan *The Future of Nostalgia* säilyttävän ja refleктоivan nostalgian. Refleктоivassa nostalgiassa muisto herättää menneisyyden henkiin hetkellisesti (Boym 2001: 284). Pirjo Kukkonen määrittelee, että nostalgia on koettua, omaan elämään paluuta ja idyllissä viipymistä. Melankolia on lisäksi kaipuuta utopiaan, mikä ei ole elettyä aikaa (Kukkonen 2007: 41). Haahtelan *Katoamispisteen* kertojalla ei ole nostalgista suhdetta Siekkisen saareen eikä mökkiin, mutta hän on matkoillaan melankolian vallassa ja pyrkii vapautumaan siitä.

Haahtelan romaaneissa ilmenee monia paikkoja, taideteoksia ja esineitä, joiden läheisyydessä henkilöhahmojen muistot heräävät tai saavat selityksensä. Näitä paikkoja ovat esimerkiksi nurkkaukset, laatikostot, arkut ja vaatekomerot. *Katoamispisteessä* painottuu traumaattinen muisti, sillä romaanin henkilöt etsivät kadonneita läheisiään tai kaipaavat heitä. Motiiveja ja yllättäviä löytöjä tarkastellessani saan tukea fenomenologi Gaston Bachelardin tutkielmasta *Tilan poetiikka*. Hän tutkii kuvan hetkellistä esiintuloa luovana tapahtumana. Poeettinen kuva on uusi ja samalla arkkityyppinen, tulevaisuuteen suuntautuva teko. Tila on elettyä, se suojaa ja tarjoaa turvaa. Suomentaja tiivistääkin, että kyse on kodista. Bachelardin keskeinen käsite on *intimité*. Sen vallitessa ihminen on osa maailmaa ja osallinen siihen (Bachelard 1957/2003: 70).

Fenomenologista lähestymistapaa soveltaen tarkastelen *Katoamispisteen* päähenkilön ja sivuhenkilöiden välittömiä havaintoja, kokemuksia ja niiden vaikutusta muistamiseen.

3. Teoriaa ajasta kirjallisuudessa

3.1. Yksilön ja kulttuurin muisti

Ajalla ja muistoilla on keskeinen merkitys Haahtelan tematiikassa, yksilön kehittämisessä ja muuttumisessa. Vaikka *Katoamispiste*n kertoja-päähenkilö kokee kriisinsä raskaaksi, se mahdollistaa hänelle elämäntilanteen arvioimisen ja siihen vaikuttamisen. Mikään muutos ei tapahdu nopeasti, vaan edellyttää kypsyttelyä ja uusia näkökulmia. Kertoja ei romaanin lopussa katoa näkyvistä samana miehenä kuin tarinan alussa istui työhuoneessaan.

Muisti on tärkeä myös yhteisölle, siksi vietetään esimerkiksi itsenäistymisen ja sodan päättymisen muistopäiviä. Kulttuurin perspektiivi ulottuu myös tulevaisuuteen: kun tiedämme, mistä olemme tulleet, voimme suunnitella, mihin haluamme suuntautua. Haahtela onkin monissa romaaneissaan liikkunut Euroopassa ja kommentoinut menneisyyden tapahtumia ja muistomerkkejä. *Katoamispiste* keskittyy tavallista enemmän Suomeen ja Raija Siekkisen persoonaan, mutta tämänkin teoksen henkilöt liikkuvat rajojen yli, Suomeen ja Ranskaan.

Riitta Tähkä toteaa teoksessa *Aika ja sen ankaruus*, että psyykkinen aika on sirkulaarista, ei lineaarista, sillä mennyt on loputtomasti luomassa nykyhetkeä. Ilman muistia ja menneisyyttä ei ole olemassa aikaa. ”Niin unessa kuin valveilla sirkulaarinen aika tuo menneen yhä uudelleen ulottuville. Se, mitä olemme kerran kokeneet, on pysyvästi meidän kokemusmaaperäämme, josta jokainen uusi nykyhetki puhkeaa esiin. Kun siihenastinen elämä, omaksi historiaksi jäsenytneenä, on siinä ehyesti mukana, syntyy rikasta ja laajasisältöistä nykyisyyttä (Tähkä 1989: 73).

Jarkko Oraharju yhdistää kirjallisuudentutkimusta ja muistintutkimusta artikkelissaan ”*Hitaasti muistin, muistaessani unohdin*”. *Muistamisen merkityksen*

rakentuminen Raija Siekkisen novellissa ”Vieras maa”. Oraharju valmistelee Turun yliopiston kulttuuriperinnön tutkimuksen väitöskirjaa muistin ja muistamisen kertomisesta Raija Siekkisen lyhytproosatuotannossa. Novelli sisältyy kokoelmaan *Kuinka rakkaus syntyy* (1991)

Muistamisella on henkilökohtaista ja yhteisöllistä merkitystä; se on tuottava ja muutoksia käynnistävä elementti. Oraharju tulkitsee ”Vieras maa” -novellia muistamisen prosessin esityksenä. Henkilöhahmot kokevat muistamisen eri vaiheita ja käsittelevät elämänvaiheitaan, parisuhdettaan, menetyksiä ja läheisten kuolemaa sekä havainnoivat tiloja ja esineitä. He ovat muistaneet, muistavat ja ennakoivat muistavansa.

Humanistisesti painottuneessa muistamisen tutkimuksessa tarkastellaan menneisyyden ja nykyisyyden vuorovaikutusta; tuotetaan arvoja, käyttömahdollisuuksia ja näkyvyyttä menneisyyden jäljille. Muistamisen prosessissa syntyy koettavia ja jaettavia muistoja. Tapahtumat ja kokemukset tulkitaan uudelleen. Novelli tuottaa todellisuutta; fiktiivinen henkilö kertoo, ilmentää merkityksellisyyttä ajattelemalla ja tulkitsemalla kokemuksiaan. Muistamisen metataso, tapahtuma ja sen vaikutukset ovat keskeistä tematiikkaa Siekkisen tuotannossa.

”Vieras maa” -novellin kertoja-päähenkilö matkustaa ulkomaille ja elää siellä. Hän on lähtenyt kotimaasta alkutalvella. Kotimaa ja vieras paikka konkretisoituvat puutalossa ja kivitalossa. Vastakohtiksi asettuvat läsnäolo ja poissaolo, etäisyys ja kaukaisuus. Novellin alussa päähenkilö vastustaa muistamista, sillä hän haluaa jättää asioita taakse. Tilanne muuttuu, kun hän vuoristokylässä kohtaa vanhan miehen, joka näyttää vieraalle vaimonsa haudan. Nainen antautuu muistamiselle, prosessi etenee: hän muistaa oman menetyksensä, läheisen kuoleman. Hän alkaa vieraassa maassa nähdä sen, minkä oli halunnut unohtaa. Ihmisten kokemukset ovat jaettavissa. Muistamisen yhteisöllinen pohja, kulttuuriperintö luo voimauttavia arvoja. Kaksi tilaa, etelän auringonvalo ja kotimaan kevät, sulava lumi, yhdistyvät samaksi. Aikakokemus muuttuu lineaarisesta sykliseksi. Muistaminen kehittyy kieleksi, teoiksi ja näkyväksi. Novellin lopussa nainen palaa kotimaan maisemaan. (Oraharju 2016.)

Haahtelan *Katoamispisteessä* kertoja toimii muistijälkien etsijänä ja säilyttäjänä. Hän pyrkii auttamaan Magdaa, joka on menettänyt jatkuvuuden kokemuksen; vierellä

kulkemalla hän tukee epävarmaa naista. Samalla hän haluaa selvittää Siekkisen elämän katoamisen syitä ja vaiheita. Kertojan mieleen muistuu myös katkelmia avioliiton viimeisistä vaiheista; hän pohtii, mikä on aiheuttanut vaimon lähdön, siis katoamisen yhteisestä kodista.

Haahtelan tuotannon päähenkilöt ovat vaeltajia, joiden reitit risteilevät sekä kotimaassa että muualla Euroopassa. Oman identiteetin ja elämän autenttisuuden etsiminen on elämän pituinen matka. Elina Kelan tutkielma käsittelee konkreettista ja sisäistä matkaa kahdessa pienoisromaanissa. Haahtelan päähenkilöt liikkuvat ajassa ja muuttuvat sen mukana. Kahdessa uusimmassa romaanissa matka lähenee pyhiinvaellusta.

Katoamispistettä voi väljästi luonnehtia vaellustarinaksi. Nykyajan vaeltajat eivät kulje pitkiä matkoja jalan, vaan ajavat autoa ja matkustavat junissa. Pitkässä kirjallisessa traditiossa kuvataan irrallisuutta, kodittomuutta, elämäntapakritiikkiä ja muutoksen ihannointia. Niitä löytyy myös tästä romaanista: vaeltaja kulkee kartan mukaan tiettyyn paikkaan, mutta samalla omiin muistoihinsa ja ajatuksiinsa.

3.2. Ajan kokeminen kirjallisuudessa

Haahtela kuvaa artikkelissaan ajan ulottuvuuksien merkitystä ihmisen kehitykselle.

Tietoisuus voidaan määrittää kyvyksi nähdä itsensä olemassa ajan kolmessa ulottuvuudessa. Mitä enemmän ikää karttuu, sitä laajemmaksi tämä tietoisuus käy. - -

Identiteetti muodostuu siis siitä mitä olemme olleet, mitä tapahtuu nyt-hetkessä ja mitä kuvittelemme itsemme olevan. Kaikki on kuitenkin samalla tulkintaa; nykyhetken olotila vaikuttaa siihen, miten tulkitsemme muistojamme ja toisaalta muistot vaikuttavat siihen, miten tulkitsemme nykyhetkeä. (Haahtela 2013, Ettei itse katoaisi)

Katoamispisteen kerronta etenee pääosin kronologisesti, päähenkilön matkojen mukaan. Tapahtumia kuvataan kertojan näkökulmasta. Kerronta on intiimiä ja muistuttaa päiväkirjaa, vaikka päivämääriä ei ole merkitty. Siinä on verkkainen rytmi; tapahtumien määrä on vähäinen, pääasiassa selvitetään jo tapahtuneita asioita. Kertojan omat muistot toimivat takaumina. Sattumanvaraisten tapahtumien ja kohtaamisten ennakointi on mahdotonta. Henkilöhahmot ovat kuitenkin aktiivisia, valmiita reagoimaan uusissa tilanteissa.

Tarina alkaa lokakuussa kertojan kohdatessa Magdan kadulla, saman kuukauden lopulla hän hakeutuu Kotkaan ja saareen; romaanin aika päättyy oletettavasti marraskuun alkupuolella, kun minäkertoja on matkustanut Ranskaan. Etsintämatkojen syy on syntynyt jo ennen tarinan alkua; Paul Roux on kirjautunut matkustajakotiin Helsingissä 3. maaliskuuta.

Tapahtumien kesto, tarinan aika on siis noin yhdeksän kuukautta. Kuitenkin suuri osa siitä sivuutetaan maininnalla; Paulin toimintaa keväällä ja kesällä ei kuvata. Kertojan matkan aika alkaa vasta lokakuun lopussa, kohtaamisen jälkeen.

Anteeksi, nainen sanoi kohta englanniksi, ei se mitään, hän saisi aina uuden sateenvarjon. Sitten hän värisi kylmästä, lätäköstä heijastui taivas, ja minä kysyin oliko kaikki hyvin, hän oli aivan märkä, tuolla menolla hän kyllä sairastuisi. Mutta lähellä oli kahvila ja kahvilat olivat täynnä unohdettuja sateenvarjoja, haluaisiko hän juoda kupin kahvia?

Nainen nyökkäsi ja minä ohjasin hänet viereiseen kahvila Ekbergiin, lämpimään valaistuun saliin, pöytään ikkunan viereen. (KP:8)

Sateinen aamupäivä sopii hyvin sivullisten ja etsijöiden ensitapaamisen ajaksi. Romaani päättyy kertojan ja Magdan kävellessä Nizzassa talvimyrskyssä. Sade, räntä ja lumi toistuvat usein Haahtelan tuotannossa vuodenaikojen merkkeinä.

Ranta oli pientä kiveä, aallot löivät matalaan veteen, kauempana oli

purjevene, rannikon viimeinen mohikaani. Nyt tiikkusade oli yltynyt, palmut taipuivat tuulessa, niiden latvat vapisivat. (KP: 158)

Muistojen osuus kerronnasta on suuri: *Katoamispisteen* 160 sivusta suurin osa kuvaa muistoja, päähenkilön ja sivuhenkilöiden muistoja. Ennakointien sijaan kertoja toistuvasti kuvittelee Raija Siekkisen kokemuksia ja ajatuksia menneisyydessä. Kertoja fantasioi mielessään Raija Siekkisen nuoruutta, matkoja ja muita elämänvaiheita; romaanissa on 14 kuviteltua jaksoa. Osa niistä on lyhyitä, esimerkiksi puolen sivun pituisia.

Katselin taloa, jossa Raija oli asunut aluksi yksin, sitten miehen kanssa. Hän oli toisessa avioliitossaan, se oli kaikesti onnellisempi, ainakin aluksi. Minkälainen tuo mies oli ollut? Oliko hän samanlainen kuin miehet, joita Raija oli kirjoissaan kuvannut: vaitonainen, käytännöllinen, kuin eri sanoilla puhuva; ja silti joku joka piti kiinni tässä maailmassa, -- ja myöhemmin, kun he olivat jo turvallisesti kotona, painautui häntä vasten, vaikka silloinkin tuntui kuin heidän olisi taitettava loputtoman pitkä matka. (KP: 101)

Shlomith Rimmon-Kenan on analysoinut kertomuksen suhdetta aikaan Gérard Genetten narratologisen esityksen mukaan, järjestyksen, keston ja frekvenssin käsittein. Genette kartoittaa tämän jaottelun avulla tekstin ja tarinan ajan suhteita. Hän tutkii aikaa myös fokalisoinnin yhteydessä: havaitsemista säätelevät tila ja aika. Sisäinen fokalisoija on sidottu kerronnan nykyhetkeen; ulkoisella fokalisoijalla on käytössään menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus (Kantokorpi 2012: 127-139). Kerronnan ja tapahtumien ajallinen etäisyys vaihtelee, usein tarina kerrotaan jälkikäteen.

Liisa Steinby on kritisoinut Genetten narratologista analyysiä osoittaen, että se sulkee huomion ulkopuolelle teoksen sisällölliset aspektit ja esteettiset merkitykset. Hän huomauttaa, että fysikaalisessa aikakäsityksessä ei tarkastella ihmisen sisäistä aikakokemusta eikä ajan hahmottamisen tapoja ja merkityksiä. Jos kertomuksen sisältö

ja sen suhde reaaliseen maailmaan jätetään pois tarkastelusta, ei tuoteta mitään merkittävää tietoa kirjallisuudesta (Steinby 2009: 87-99).

Genetten mukaan ekstra- ja intradiegeettinen kerronta on kertomuksen perustason ulkopuolella tai sen sisällä tapahtuvaa kerrontaa; homo- ja heterodiegeettistä kerrontaa sen mukaan, kuuluuko kertoja kertomuksen maailmaan vai ei. Steinby huomauttaa, että siten kertomukset näyttäytyvät rakenteina, jotka voidaan määrittää neutraalista tarkastelijapositionista käsin. Kuitenkin käsityksemme ajasta, paikasta ja subjektista ovat historiallisesti muotoutuneita kulttuurisia konstruktioita (Steinby 2009: 105-106).

Nuori Georg Lukács ja Mihail Bahtin edustavat toisenlaista kertomuksen tutkimuksen perinnettä. Siitä käsin kerronnan kysymykset eivät ole neutraaleja, vaan sisällöllisiä, maailmantulkinnan kysymyksiä (Steinby 2009: 172).

Bahtinin moniäänisyyden käsite ei tarkoita kerrontanäkökulmien vaihtelua; ääni on aina yhteydessä konkreettiseen puhujaan. Henkilöt asettuvat dialogiin toisten kanssa. Polyfonisuus on erilaisten äänien ja totuuksien rinnakkaisuutta. Bahtinilla aika-paikallisuudet ovat kerrontaan sisältyviä kulttuuris-sosiaalisia kokemismuotoja (Steinby 2009: 172-175). Bahtinin romaanikäsitys painottaa dialogisuutta, ristiriitaisuutta ja keskeneräisyyttä. Romaani on yhteydessä oman aikansa todellisuuteen ja aikalaiskokemukseen (Hallila 2012: 100).

Lukács korostaa teoksessaan *Die Theorie des Romans* elämisen jäsentymistä ja sen mielekkyyden löytämistä. Romaani on sidoksissa virtaavan ajan kokemukseen. Romaanisankari toivoo ja muistelee eli yhdistää nykyisyyteen ajan kokemisen ulottuvuudet, menneisyyden ja tulevaisuuden (Steinby 2009: 180-183).

Lukácsille keskeistä on romaanin sankarin sisäisen maailman ja ulkoisen maailman välinen ristiriita. Sankari on vieraantunut ulkoisesta todellisuudesta ja etsii olemassaolon mielekkyyttä. Sitä ei löydy, mutta maailmaa on kuitenkin pyrittävä ymmärtämään, joten tärkeää on etsiminen. Romaania määrittää jatkuva liike ja muutos: se on ”tulemisen tilassa”. Se kykenee paljastamaan ajallisuuden elämän täyteytenä (Hallila 2012: 97-98).

Hanna Meretoja ja Aino Mäkikalli jatkavat Genetten teorian tarkastelua Steinbyn tapaan. Strukturalistisessa narratologiassa aika on ymmärretty ylihistoriallisena ja sitä on analysoitu strukturaalisena ilmiönä. Saksalaisessa 1900-luvun kirjallisuudentutkimuksen perinteessä, filosofisesti orientoituneessa tutkimuksessa, jota edustavat muun muassa Georg Lukács ja Mihail Bahtin, keskeistä on kokevan subjektin näkökulma (Meretoja, Mäkikalli 2012: 14).

Ajattelin miestä vielä mennessäni nukkumaan, valvoin pitkään vuoteessani ja kuuntelin kuinka sade vaimeni, hidastui ja sitten lakkasi, ja tunsin samaa, osin miellyttävää kauhua kuin joskus nuorena; että asiat vain tapahtuivat, ettei niihin voinut kovin paljon vaikuttaa, että maailma oli ja tuli vastaan, ja se oli hyväksyttävä sellaisenaan; - - (KP: 30)

Tätä perinnettä jatkaa Paul Ricoeur, jonka mukaan tulkitsemme kokemuksiamme ajassa kulttuurista saatujen tulkintamallien välityksellä ja rakennamme niistä ajallista jatkumoa (Meretoja, Mäkikalli 2012: 14-15, Meretoja 2009: 217). Kaikki kertomuksen muodot käsittelevät inhimillistä ajallisuuden kokemusta. Ricoeur käsittelee hermeneuttisessa teoriassaan ajan kokemista ja tämän kokemuksen kerronnallistamista. Fiktio voi tarjota uusia näkökulmia olemassaoloon ja aikaan. Kertomukset voivat auttaa ajan mysteerin selvittelyssä ja elämisessä muiden ihmisten kanssa ajassa (Hallila 2012: 95-103).

Onerva Ollilan gradututkielman väljänä viitekehyksenä on Edward Husserlin ja Maurice Merleau-Pontyn fenomenologia. Siinä korostetaan kokemuksellista todellisuutta rationaalisen, objektiivisesti mitattavan todellisuuden sijasta. Geneveläisen koulukunnan mukaan kirjallisuus ilmaisee kirjailijan mielentilaa tai tajuntaa. Kirjallisuudentutkimuksessa pyritään hahmottelemaan ydin, joka on luettavissa kirjailijan koko tuotannosta. Kokemuskuviot ovat tekijän minä-maailmasuhteen pysyviä ilmauksia. Näiden kokemuskuviodien toteutumia ovat pintamerkit, esimerkiksi vertaukset, metaforat, kuvat ja symbolit. Tutkijat kiinnittävät huomiota myös henkilöhahmojen, juonen tai miljöiden samankaltaisuuteen. (Ollila 2009.)

Elina Kela on pro gradu -tutkielmassaan käyttänyt teoreettisena pohjana eksistenssifilosofien ajatuksia yksilön olemassaolosta. Vapaus, vastuu ja valinta korostuvat Haahtelan romaaneissa. Myös elämän absurdius, vieraantuminen ja muukalaisuus ilmenevät teoksista. Yksilön identiteetti ja autenttisuus ovat päättymätön prosessi. (Kela 2011.)

4. Merkitysten etsijöitä

4.1. Eksistentiaalistien suhde ihmisen ajallisuuteen

Joel Haahtelan romaaneissa painottuu elämänsä merkityksiä etsivän yksilön näkökulma. Päähenkilöt liikkuvat joissakin teoksissa nimeämättömissä paikoissa ja määrittelemättömänä aikana. Useimmiten kertojat toimivat kuitenkin tietyissä yhteiskunnallisissa ympäristöissä ja historiallisissa tilanteissa. Haahtela on erittäin eurooppalainen kirjailija, joka liikkuu tuotannossaan ympäri Eurooppaa. Esimerkiksi *Lumipäiväkirjan* kertoja tekee matkan Saksaan ajatellen entisen tyttöystävänsä vaiheita Punaisen armeijakunnan terroristina. *Traumbachin* tapahtumat sijoittuvat Saksan yhdyntymisen jälkeiseen, taloudellisista syistä osittain tyhjentyneeseen itäiseen kaupunkiin. *Tähtikirkas, lumivalkea* vie päähenkilön jälkeläisen selvittämään tämän vaiheita. Paljastuu, että suomalainen entinen uutiskirjeenvaihtaja on kuollut toisen maailmansodan aikana saksalaisessa psykiatrisessa sairaalassa ”eutanasian” uhrina.

Eksistenssifilosofien ajattelun keskiössä on ihminen ajallisena olentona. Martin Heideggerin mukaan yksilö syntyy menneisyydestä periytyvään ympäristöön, jossa hän elää tulevaisuuteen suuntautuen. Maailmaan heitettynä hän kulkee kohti kuolemaansa. Heidegger otti teoksessaan *Oleminen ja aika* (1927/2000) käyttöön käsitteen *Dasein*; se tarkoittaa kirjaimellisesti suomennettuna *täällä oloa*. Ihminen on maailmassa elävä olento; hänen elämänsä liittyvät ajallisuus ja kuolevaisuus. (Lehtinen 2013: 171.)

Edmund Husserlin fenomenologiasta kehittynyt suuntaus tarkastelee ihmisen kokemusmaailmaa ilman ennakkokäsityksiä siitä, mitä on koetun takana. Koska ihminen elää maailman keskellä, hän kohtaa sen välittömästi. Aistivan kokijan havainto edellyttää kohteen olemassaoloa. Havaitsevaa subjektia ja havaittua objektia ei jaeta

todellisuuden eri osiksi. Kaikki tietoisuus on tietoisuutta jostakin. Ihmisen osa on ensisijaisesti toimia maailmassa. (Lehtinen 2013: 38-39.)

Eksistenssifilosofien asenne on Heideggerin sanoin ”silleen jättämistä”. Suuntaus ei pyri hallitsemaan todellisuutta, vaan jatkuvasti etsimään totuutta. Ihminen ei voi saada varmuutta siitä eikä elämän tarkoituksesta. Siksi hänen kannattaa keskittyä maailmassa olemiseen ja miettiä, mihin oman elämänsä käyttää. Yksilö elää vuorovaikutussuhteessa ympäristöönsä. Hänen eksistenssinsä on subjektiivista ja yhteisöllistä: hän löytää minuutensa vain näkemällä itsensä toisen yksilön peilistä. (Lehtinen 2013: 130.)

Ihminen pyrkii torjumaan ajatuksen kuolemasta. Hän omaksuu keskivertokansalaisen epäautenttisen elämäntavan, jolloin hänestä tulee Heideggerin luonnehtima *das Man*, kuka tahansa. Ihmisen suhtautuminen kuolevaisuuteen ja ahdistukseen määrittää hänen olemisensa autenttisuuden asteen. Heidegger ei kuitenkaan moralisoi epäautenttista olemassaoloa, sillä jokainen yksilö joutuu elämään ympäristön ja ryhmän sosiaalisen paineen keskellä. Siksi tavoitteena on jatkuva pyrkimys kohti nykyistä suurempaa autenttisuutta; ihmisen eksistenssi on aina keskeneräistä. (Lehtinen: 174.)

Koska ahdistusta on raskasta kantaa, se projisoidaan usein peloksi, jonka kohdetta, esimerkiksi pimeää, on helppo välttää. Todellinen ahdistus pakottaa ihmisen tiedostamaan elämän rajallisuuden ja kuoleman. Ahdistusta aiheuttavat yksilön vapaus, tyhjyyden ja tarkoituksettomuuden kokemus. (Cooper 1999: 136.) Tämä johtaa yksilön ymmärtämään vapautensa, pohtimaan mahdollisuuksiaan ja tekemään valintojaan. Jos kuolemaa ei olisi, valinnoilla ei olisi merkitystä; niitä voisi aina muuttaa. Yksilön elämänkerta muodostuu vain siten, että se suuntautuu tietyllä tavalla ja päättyy kuolemaan. (Cooper 1999: 135.)

Eksistentialistit pitävät yksilön henkilökohtaista sitoutumista tämän omaan elämänkatsomukseen tärkeämpänä kuin katsomuksen sisältöä. Jean-Paul Sartre tähdentää, että toteuttaessaan vapauttaan yksilö tekee valinnan myös koko ihmiskunnan puolesta. Ihminen muokkaa toiminnallaan itseään ja ympäristöään.

Sartre kuvaa esikoisromaanissaan *Inho* ihmisen heräämistä tietoisuuteen maailman sattumanvaraisuudesta. Päähenkilö on voimakkaasti vieraantunut sekä ympäristöstään että itsestään (Sartre 1938/1947). Näytelmissään Sartre kuvaa sekä vastuuta kantavia että epäaidosti toimivia henkilöihahmoja vaikeissa tilanteissa, poliittisessa toiminnassa toisen maailmansodan aikana. Epäautenttisesti elävät ihmiset tartuttavat asenteensa myös muihin. Sartre etääntyy myöhemmissä teoksissaan aikaisemmasta yksilökeskeisyydestä ja pyrkii luomaan eksistentialismin ja marxilaisuuden synteisin. Hän korostaa, että yksilö tekee moraaliset valintansa historiallisessa tilanteessa.

Eksistentialistit pyrkivät tietoisuuden avulla voittamaan vieraantumisen ja ahdistuksen. Yksilön tulee luoda merkitys omalle elämälleen. Sattumanvaraisena näyttäytyvässä maailmassa ihminen voi vaikuttaa tulkinnoillaan ja toiminnallaan.

Katoamispisteen kertoja-päähenkilö ei löydä elämänsä mielekkyyttä ammattirooleistaan lääkärinä eikä kirjailijana, lisäksi hän on menettänyt sosiaalisen asemansa aviopuolisona. Hänen on etsittävä autenttista minäänsä tyhjyyden tilalle. Raija Siekkisen liian varhaisen kuoleman hän kokee varoittavana esimerkkinä, jonka syitä hän alkaa selvittää.

4.2. Sivullisia

Haahtelan romaanien päähenkilöt kokevat itsensä ympäristöstään irrallisiksi ja sivullisiksi. He tarkkailevat ja havainnoivat maailmaa, ihmisiä ja itseään; he toteuttavat filosofista elämäntapaa. Usein he ovat kokeneet jonkin trauman; perheenjäsenen tai rakastetun menetyksen.

Elina Kela on tutkielmassaan sijoittanut Haahtelan päähenkilöt Albert Camus'n *Sivullinen*-romaanin innoittamien sivullishenkilöiden jatkumoon. Haahtelan minäkertojat tosin poikkeavat Camus'n sivullishahmoista, sillä he tarvitsevat toisia ihmisiä saadakseen itsensä eheämmiksi; he peilaavat sivuhenkilöistä omaa elämäänsä. Kertojien ja sivuhenkilöiden välillä on myös analogisia suhteita. Samalla toistuu

kohtaamattomuus; paljastavinta se on kertojien ja heidän lähimpiensä välillä. Tämä kasvattaa vieraantumista ja ahdistusta (Kela 2011).

Eksistentialistien mukaan ihmisellä ei ole ennalta määrättyä olemusta. Toisin kuin esineet, kasvit ja eläimet, jotka toteuttavat olemustaan, ihmisyksilö luo vapaasti oman olemuksensa. Eksistenssi tarkoittaa esiin tulemistä; ihminen tulee näkyväksi sekä itselleen että muille. Ihmisen eksistenssiin kuuluvat ajallisuus, keskeneräisyys ja valintojen tekeminen. (Lehtinen 2002: 27.)

Jean-Paul Sartre määrittelee, että esineet ovat *en soi*, itsessään. Niillä ei ole tietoisuutta eivätkä ne pyri päämääriin. Ihminen ei ole olemassa pelkästään *en soi*, vaan myös *pour soi*, itselleen. Hänellä on tunteita, tarpeita ja päämääriä. Tietoisena ihminen on vapaa luomaan olemisensa itse. (Lehtinen 2013: 179.)

Yksilö voi tulla tietoiseksi ainutkertaisesta eksistenssistään rajatilanteissa. Niitä ovat suuret elämänmuutokset, esimerkiksi kuoleman läheisyys. Heideggerin mukaan ihminen on heitettyä maailmaan, joka on ollut ennen häntä ja jatkaa olemistaan hänen jälkeensä, kun taas ihmiselämä kulkee kohti kuolemaa. Murroskohdat mahdollistavat valintojen uudelleen pohtimisen ja vastuun kantamisen. (Lehtinen 2013: 174.)

Tietoisuus elämän rajallisuudesta ja tarkoituksettomuudesta aiheuttaa ahdistusta, mutta korostaa samalla jokaisen hetken ja valinnan merkitystä. Sartre kuvaa, miten ihminen pyrkii pakenemaan vapauttaan omaksumalla rooleja ja käyttäytymismalleja tai säilyttämällä vastuun teoistaan auktoriteettien kannettavaksi. Rooleihin takertuvan ihmisen valtaa huono usko, *mauvaise foi*. Valintoja väistellessään hän viettää epäautenttista elämää. (Lehtinen 2013: 208.) Toinen pakokeino on keskittyä turhanpäiväiseen puhumiseen, seurata muoti-ilmiöitä ja hakea aina uusia elämyksiä. Pakeneva yksilö on vieraantunut muista ihmisistä, maailmasta ja itsestään. Haahtelan päähenkilöt eivät petä itseään, vaan vetäytyvät arkisista sidoksista, pohtivat elämäänsä ja havainnoivat ympäristöään tarkoin aistein.

Sari Valkeajoki on Tove Janssonin *Muumi*-kirjoja tutkiessaan tulkinnut, että niissä henkilöhahmo voi elää autenttisemmin vain toisen henkilön avulla. Muumi-kirjoissa eksistentiaalinen kriisi ratkaistaan lähtemällä uuteen elinympäristöön. Siten hahmot eroavat Camus'n *Sivullisen* päähenkilöstä. (Valkeajoki 2003: 104-105). Myös

Haahtelan kertoja irrottautuu urautuneesta elämästään matkalle. Vailla siteitä hän on vapaa, mutta samalla yksinäinen. Tiedostettuaan muukalaisuutensa ja itsensä hän on valmis palaamaan takaisin ja tekemään elämässään omia valintojaan.

Camus'n *Sivullisen* (1939) on sanottu ilmentävän toisen maailmansodan jälkeistä moraalitahjiötä ja eksistentiaalista ahdistusta. Päähenkilö Mersault on väritön antisankari, lähes nihilisti. Hän tulee sattumalta ampuneeksi tuntemattoman arabin. Mersault ei välitä yhteiskunnasta eikä läheisistään. Kaikki on hänelle merkityksetöntä, yhdentekevää. Hän ei teeskentele myötätuntoa ihmisiä kohtaan, vaikka se voisi auttaa häntä oikeudenkäynnissä. Vankilassa hän kokee tapahtumat unenomaisina ja epätodellisina. Vasta juuri ennen kuolemaansa hän huomaa, että elämä itsessään on riittävä syy elää (Camus 1942/1947).

Camus'n tuotanto on yhdistetty eksistentialismiin, vaikka hän itse kielsi tämän luokittelun ja korosti riippumattomuuttaan. Kokemus elämän absurdiudesta ja usko yksilön vapauteen ja vastuuteen ovat yhteisiä hänen individualistiselle humanismilleen ja eksistentialismille. Camus kuvaa ihmisen tilannetta maailmassa, jossa elämällä ei ole tarkoitusta (Lehtinen 2013: 247).

Camus'n ja Haahtelan romaaneja yhdistävät sivullishahmojen lisäksi minäkerronta, rajattu fokalisointi, tiivis muoto ja selkeä tyyli.

Myöhemmässä esseessään *Myytti Sisifoksesta* (1942) Camus nostaa moraaliseksi esikuvaksi absurdin sankarin: tämä rakastaa elämää liikaa ja kieltäytyy kuolemasta, ja joutuu rangaistukseksi kierittämään kiveä loputtomasti ylös vuorelle. Hän kuitenkin kestää osansa tyynesti. Camus toteaa paradoksaalisesti, että elämä on kaikessa merkityksettömyydessään kokemisen arvoinen (Lehtinen 2002: 255).

Tietoisuus kuolemasta yhdistää Camus'n ja Haahtelan romaaneja. Mersault odottaa vankilassa oikeudenkäyntiä ja sen jälkeen kuolemantuomion täytäntöönpanoa. Haahtelan päähenkilö pohtii Raija Siekkisen kuolemaan johtaneita syitä, elämänvoiman hiipumista. Katoavaisuuden keskellä kertojaa lohduttaa tieto siitä, että ihmisestä jää jälkiä maailmaan hänen kuoltuaan. Mersault on kulkeutunut kiitävän ajan mukana ja kokee elämän arvon vasta viime hetkellä juuri ennen kuolemaansa. Haahtelan kertoja kerää itselleen merkityksellisiä hetkiä muistoista ja itselleen asettamistaan tehtävistä.

Mersault ja Haahtelan minäkertoja eivät kerro itsestään ja kokemuksistaan muille. Heidän vieraantumistaan korostaa nimettömyys: Mersault'n etunimi ja *Katoamispiste*en päähenkilön nimi jätetään mainitsematta. Sivullishahmot ajautuvat sattumalta elämänsä käännekohdiksi muodostuviin tilanteisiin.

Camus'n Mersault elää ainoastaan nykyhetkessä; hän ei ole kiinnostunut menneisyydestä, tulevaisuudesta tai filosofisesta pohdiskelusta. Haahtelan päähenkilö sen sijaan uppoutuu muistoihinsa; hän on matkalla eri paikoissa, mutta ei kuitenkaan läsnä. Hän luo mielessään tarinoita muiden elämästä ja ajatuksista, mutta ei puhu niistä muille. Aktiivisuudestaan huolimatta hän pysyy sivustatarkkailijana. Hän hakeutuu muistin paikkoihin ja selvittää sivuhenkilöiden jälkiä; hänen toimintansa on tavoitteellista. Haahtelan päähenkilö ei koe maailmaa absurdiksi, vaan ihmeelliseksi; hän on avoin kohtaamaan uutta, sattuman kautta paljastuvaa ja yllättävää.

Mersault on tunneköyhä, keskiluokkainen virkamies; hän suorittaa työtehtävänsä ja on valmis menemään naimisiin, jos naisystävä niin haluaa; hänelle se on yhdentekevää. *Katoamispiste*en kertojan sivullisuus liittyy suruun lapsen menetyksen ja vaimon lähdön jälkeen; työ ja kirjoittaminen eivät riitä antamaan elämän täyteyttä.

Haahtelan romaanissa sivullisuus näkyy myös asuntojen askeettisuudessa. Minäkertojan kotia ei kuvata; Magdan ja Paulin asunnot on sisustettu niukasti, Siekkisen mökki on asumaton ja rapistunut. Tilat luovat väliaikaisuuden tuntua.

Camus'n ja Haahtelan teoksia yhdistävät modernismin aiheet: elämän satunnaisuus, melankolia ja tyhjyyden kokemus. *Katoamispiste*essä vallitsee moninkertainen poissaolo: lapsen odotus on päättynyt keskenmenoon, kertojan vaimo on lähtenyt, Magdan mies Paul kadonnut ja Raija Siekkinen kuollut. Minäkertoja on menettänyt elämänsä kiintopisteitä ja liikkuu nyt matkalla, välitilassa. Hän tuntee kadottaneensa otteen elämästään ja etsii ratkaisua tilanteeseensa samaistumalla Raija Siekkiseen ja etsiytymällä hänen jäljilleen.

Päivä päivältä tunsin olevani yhä syvemmällä kirjan maailmassa, joka ei päästänyt minua otteestaan edes silloin kun olisin halunnut, se valtasi kaiken mitä ympärillä oli. Ja jos aluksi olin yrittänyt vastata sanoilla tuohon

epämääräiseen suruun, jota olin aina jollain tapaa kokenut, huomasin, että yhtenä päivänä suru oli muuttunut todelliseksi menetykseksi. Se eristi minut muista, ja huoneen ovi pysyi kiinni silloinkin kun olin jo kuvitellut tulleeni pois. (KP: 28)

Kertoja etsii elämänsä mielekkyyttä ja merkityksiä irrottautumalla arkipäivästä, rooleista ja häneen kohdistetuista odotuksista. Välitila antaa hänelle mahdollisuuden tietoisesti palauttaa mieleen muistojaan ja kokemuksiaan. Ihmisen elämäkerta on aina uudelleen kerrottavissa. Se koostuu niistä hetkistä, joilla yksilö kokee olleen objektiivista merkitystä tai jotka ovat hänelle mielekkäitä. Kertomusta muokkaavat eletty elämä ja tulevaisuuteen liittyvät toiveet. Muistelemalla unohtuneitakin asioita ja havainnoimalla nykyhetkeä kertoja luo identiteettiään. (Kela 2011.)

Haahtelan minäkertojan sivullisuus ei ole etäistä. Avioeron jälkeisestä melankoliastaan huolimatta hän pyrkii ammatti-identiteettinsä mukaisesti auttamaan henkilöitä, joita hän sattumalta kohtaa. Hän on ulkopuolinen, mutta ei syrjäytynyt. Auttaessaan muita hän etsii myös merkitystä elämälleen. Toisiaan seuraavat sattumat asettavat kertojan aina uusiin valintatilanteisiin. Yksi pieni tapahtuma johtaa toiseen ja tämä taas seuraavaan vaiheeseen; jokainen valinta vaikuttaa tulevaisuuden muotoutumiseen. Elämäntilanteet muuttuvat jatkuvasti, joten valintoja ei voi ennakoida. Yksilön moraalinen ratkaisevat hänen tekonsa, ei filosofointi.

Haahtela on useissa yhteyksissä, muun muassa blogissaan nimennyt Patrick Modianon yhdeksi lempikirjailijakseen. Vuonna 1914 Nobel-palkinnon saaneelta ranskalaiselta kirjailijalta on suomennettu seitsemän teosta, *Kadonnut kortteli* 1987, *Nuoruus* 1986, *Hämärien puotien kuja* 1979, *Villa Triste* 1977, *Kehäbulevardit* 1976, *Jotta et eksyisi näillä kulmilla* 2015 ja *Kadonnut kortteli* 1987.

Modiano on keskeinen kulttuurisen muistin kuvaaja: hän on käsitellyt toisen maailmansodan miehitysaikaa Ranskassa. Hänen teoksissaan henkilöhahmot kärsivät muistin menetyksestä ja etsivät identiteettiään. Pariisissa ja sen ympäristössä vastarintaliikkeen aktivistit joutuvat kätkemään henkilöllisyytensä; erilaisista syistä pakenevat henkilöhahmot tulevat kosketuksiin alamaailman kanssa. Epävarmuus,

hämärä menneisyys ja vieraus ilmenevät toistuvasti esimerkiksi kadonneen isän ja emigrantin hahmoissa. Samalla romantikko etsii kadonnutta rakkauttaan.

Eleetön lyhytproosa yhdistää Modianon ja Haahtelan teoksia. Modianon romaaneissa on kuitenkin ranskalaisten eksistentiaalistien ahdistusta, jota Haahtelalla ei ilmene. Hänen henkilöhahmonsia etsivät elämälleen entistä syvempää merkitystä. Jossain, ehkä horisonttiin kadonneessa pisteessä odottaa mahdollisuus, toivo. Samalla Haahtela on romaaneissaan muistuttanut holokaustista ja sodan jättämistä jäljistä; henkilöt liikkuvat Suomessa ja Keski-Euroopassa.

Elina Kela toteaa tutkielmassaan, että Haahtelan tuotannossa muistot ja muistaminen ovat temaattisina elementteinä olennaisia autenttisuuden prosessissa. Henkilöt eivät muista menneisyyden piilotettuja ja vaiettuja asioita, joten he joutuvat selvittämään niitä; muistot ovat osa elämänsä kaarta. Teosten avoimet loput osoittavat, että identiteetti on ei ole pysyvä, vaan edellyttää jatkuvaa kehitystä. Haahtelan romaaneissa kertojat ovat usein sivustatarkkailijoita omissa tarinoissaan. *Perhoskerääjän* ja *Lumipäiväkirjan* kertojat eivät kohtaa henkilöitä, joita ovat lähteneet etsimään (Kela 2011).

Myös *Katoamispisteessä* keskeinen henkilö on poissa: Raija Siekkinen on kuollut jo vuosia sitten. Kertoja pyrkii selvittämään hänen vaihteita ja kohtalonsa syitä. Myös Paul pysyy näkymättömänä. Kertojan elämää varjostaa kohtaamattomuus. Siksi Magdalla matkakumppanina ja muilla sivuhenkilöillä tietojen antajina on merkitystä hänelle. Toinen ihminen peilinä on tärkeä identiteetin muodostumiselle.

Katoamispisteen kuulas ja lempeä kieli pehmentää menetysten ja kaipauksen kuvausta. Kertoja on melankolinen, mutta ei epätoivoinen, kirjailijantyössään pysähtynyt, mutta ei toimintakyvytön, avioeron kokenut, mutta ei erakoitunut. Hän vaikuttaa sen verran kokeneelta, että osaa odottaa tilanteensa selkiytymistä. Hänellä ei ole kiire.

5. Vaellus

5.1. Muistava mieli

Romaanissa näkyy menneen, nykyisen ja tulevan ajan monikerroksisuus ja samanaikaisuus päähenkilön kokemina. Muistot nousevat mieleen assosiatiivisesti havaintojen aktivoimina.

Ja kun nyt istuin aamupäivällä Albertinkadun vastaanotolla kolmannessa kerroksessa, huomasin ajatusteni karkailevan tulevaan tapaamiseen, palaavan takaisin tähän hetkeen, karkaavan taas, ja niin kaikki mitä kuulin, ja samalla muistin, sekoittui kummalliseksi kudokseksi; kuin olisin katsellut maailmaa kaleidoskoopin, moninkertaisten peilien läpi; liukunut ajassa eteen ja taakse, mutta pysynyt samalla paikallani. (KP: 73)

Lääkärinä kertoja on kuunnellut potilaita, joilla on heidän muistoihinsa liittyviä oireita. Hänellä oli ollut potilas, joka oli kärsinyt dissosiatiivisesta pakkovaelluksesta. Asiantuntijoiden käyttämä termi tarkoittaa pyrkimystä eroon traumaattisesta kokemuksesta hylkäämällä entinen elämä ja identiteetti. Yhtenä kesäisenä aamuna mies oli herännyt siisteissä vaatteissa satamakontista, vieraasta maasta ja kaupungista. Hän oli ollut Puolassa, mutta ei tiennyt, miten oli päätenyt sinne. Kun hän oli soittanut kotiinsa, hän oli saanut tietää olleensa jo kuukauden kadoksissa. Vähitellen mies oli alkanut muistaa, kuinka hän oli tapaillut toista naista. Hän oli muistanut saaneensa tältä kirjeessä tiedon, että heille syntyisi lapsi. Tämän jälkeen mies oli jäänyt pois vastaanotolta. Kertoja ajattelee, että ehkä tälle kävi lopulta hyvin. Toisaalta hän oli

kuullut myös toisenlaisia tarinoita.

- - olin kuullut myös heistä, jotka eivät koskaan palanneet, vaan omaksuivat uuden identiteetin, jatkoivat elämäänsä toisessa kaupungissa ja maassa, vailla historiaa, tyhjinä, unohduksen armahtamina. He tulivat meitä vastaan kaupungilla, olivat kuin keitä tahansa, kulkivat kuin unessa, mutta ruumiin kylmä ja säälimätön mekaniikka toimi heissä loppuun asti. (KP: 17-18)

Toinen keski-ikäinen mies oli puhunut muistosta, joka oli palannut hänen mieleensä yllättäen keväällä. Joka viikko hän oli alkanut muistaa enemmän. Hän oli kuvannut, miten hänen äitinsä oli kahlannut vedessä, miten hän oli puristunut äidin kaulaan ja sitonut kätensä yhä tiukemmin. He olivat seisonneet vedessä pitkään ja lopulta palanneet takaisin hiekalle. Mies tunsi vieläkin olevansa siellä, niin kuin hänen olisi joka hetki yritettävä saada äitinsä kääntymään takaisin, ettei tämä jatkaisi syvemmälle veteen poika mukanaan. (KP:73-75.)

Kertoja häilyy eri aikatasojen ja identiteettien välillä samaan tapaan kuin potilaansa; hänkin on juuttunut suruun ja traumaan ja kadottamassa oman minuutensa.

Potilaat alkavat muistaa vaikeita kokemuksiaan vähitellen, hitaasti. Kertoja ottaa muistot ja assosiaatiot vastaan kuin välähdyksenomaisina näkyinä, jatkaa matkaansa, mutta tietää itsestään enemmän kuin aikaisemmin. Voi tulkita, että hänellä ei ole samanlaista torjuntaa mielikuviaan kohtaan kuin potilailla. Kertojan muistikuvat ovat visuaalisia samoin kuin hänen fantasiansa Raija Siekkisen lapsuudesta ja nuoruudesta. Magdaa muistot ahdistavat, sillä ne liittyvät kadonneeseen Pauliin. Vasta Pariisissa hän näyttää kertojalle kuvia Paulista, vaikka on ollut Suomessa etsimässä miestä.

Matkojen aikana minäkertoja käy läpi omaa suruaan; avioerosta on ilmeisesti kulunut vain muutama vuosi. Pariskunta oli kokenut useamman keskenmenon. Kertoja oli koettanut toipua menetyksestä kirjoittamalla uutta teosta, mutta se ei tuntunut valmistuvan. Samalla he olivat etääntyneet toisistaan ja vaimo Lotta oli lähtenyt pois. Suru on eristänyt minäkertojan muista; hän tuntee huoneen oven pysyvän kiinni silloinkin kun hän on tullut sieltä. Hän pyrkii kokoamaan itselleen identiteettiä palasista,

muistoista ja samaistumiskohteista. Pysyvää tilaa ei synny, vaan ihmisen minä on jatkuvassa muutoksessa. Kertoja matkustaa eri paikkoihin muistojen ajamana ja palapelin kerääjänä sekä samalla omaa minuuttaan kohti.

Nyt muistin Lotan viimeisen keskenmenon, ja ajan sen jälkeen kun jotain, joka oli jo mielessä syntynyt, hävisi pois. Minä olin jo aloittanut viimeisen romaanini ja saatoin kirjoittaa sitä varhaisesta aamusta myöhäiseen iltaan. Kirjoitin sivukaupalla vaikka tiesin, ettei se johtanut mihinkään. Lottakin viipyi poissa usein, pidempiä aikoja, ja kun iltaisin tulin työhuoneelta takaisin, talo oli tyhjä. Kesken jäänyt kirja oli kuin kesken jäänyt suru, ajattelin nyt, ja näin tihenevien talojen rivistöt, metsän, ja taas talot. (KP: 96)

Andrei Tarkovski on ohjaamissaan elokuvissa käsitellyt päähenkilöiden mielen liikkeitä ja muistia. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (KAVI) ja Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan Elokuvaryhmä ovat juhlistaneet ryhmän 25-vuotista toimintaa teemasarjalla elokuvan ja ajan suhteesta. Tarkovskin *Peili* sisältyi sarjaan; kuraattoreihin kuulunut Anna Jolma johdatteli verkkosivulla katsojia elokuvan tematiikkaan. Päähenkilön lapsuudenmuistot kietoutuvat uniin, historiallisiin dokumentteihin ja Tarkovskin silloiseen todellisuuteen. Tuloksena on poettinen kokonaisuus, jossa ajan merkitys lakkaa (Jolma 2020). Mielikuvien yhdistelmästä muodostuu monitasoinen kollaasi. Elokuva on väljästi omaelämäkerrallinen; siinä on kertoja, jota ei näy kuvassa. Tarkovski lainaa teoksessaan *Vangittu aika* katsojan, erään naisen lähettämää kirjettä, jossa tämä kuvaa kokemusta tyttärensä sanoin.

”On olemassa toinen kieli, toinen kommunikaation muoto: yhteys tunteiden ja kuvien avulla. Sellaisessa kontaktissa ihmisten erillisyyks häviää, rajat tuhotaan.” (Tarkovski 1989:29)

Kirjassaan Tarkovski kertoo halunneensa rikkoa päähenkilön toiminnan ja tapahtumisen välisen logiikan ja pyrkineensä kohti runouden logiikkaa, joka on lähellä ajatuksen kehitystä. Ohjaajan sanoin:

Jos aika esiintyy elokuvassa tosiasian muodossa, niin tosiasia esiintyy yksinkertaisena, välittömänä havaintona. Elokuvan tärkein muotoa antava lähtökohta, joka sisältyy sen pienimpiinkin soluihin, on havainto. (Tarkovski 1989: 93)

Myös Haahtelan *Katoamispisteessä* rajat häviävät henkilöiden väliltä; he liukuvat toisiaan kohti, kokevat samaa sivullisuutta ja merkitysten etsimistä. Romaanin juoni etenee kronologisesti konkreettisesti todellisuudessa, mutta teos kuvaa päähenkilön sisäistä maailmaa, jossa eri aikatasot ovat olemassa samanaikaisesti. Kertojan muistikuvat ovat voimakkaan visuaalisia samoin kuin hänen fantasiansa Raija Siekkisen lapsuudesta ja nuoruudesta. Kertoja myös havainnoi ja muistaa ympäristössä olevia julisteita ja taideteoksia.

5.2. Liikkeellelähtö: kohtaaminen

Katoamispisteen minäkertoja, kirjailija ryhtyy vapaaehtoiseksi yksityisetsiväksi, tutkimaan vihjeitä Magdan miehen liikkumisesta Suomessa ja Ranskassa. Samalla hän penkoo tietoja Raija Siekkisestä. Tämän kerrotaan kiinnostuneen Ingeborg Bachmannin tuotannosta. Magdan kadonneen miehen Paulin tiedetään kirjoittaneen tekstiä, ilmeisesti onnistumatta, ja samaistuneen ranskalaiseen kirjailijaan Yves Navarren sekä esiintyneen tämän nimellä. Sekä Raija Siekkinen että Ingeborg Bachmann ovat kuolleet tulipalossa; Yves Navarre on lehtitietojen mukaan tehnyt itsemurhan, vaipunut barbituraattiuneen. Eri henkilöiden tarinat kietoutuvat toisiinsa. Kulttuuri, kirjat ja kirjailijat ovat läsnä romaanin maailmassa samaan tapaan kuin ranskalaisissa elokuvissa.

Magdaa ahdistaa, koska hän ei tiedä syytä Paulin katoamiseen; romaanin alussa hän ei ole kuullut tästä kolmeen kuukauteen. Hän kertoo etsineensä Paulin asunnosta tämän kirjoituksia. Mitään ei ole löytynyt, ei edes muistiinpanoja, jotka kertoisivat mistä hän aikoi kirjoittaa. Kertoja muistaa, miten oli Lotan lähdön jälkeen etsinyt edes jonkinlaista merkkiä tämän lähdön syystä. (KP: 150.)

5.3. Saari ja mökki: Raija Siekkisen jäljillä

Haahtela on artikkelissaan Kirjailija-lehdessä kertonut työstään ja erityisesti *Katoamispisteen* kirjoittamisesta. Hän tunnustaa Siekkisen sielunsukulaisekseen, josta päästäkseen hänen täytyi kirjoittaa romaani. Hän kertoo kokeneensa, että kirjoittaminen oli vallannut liian suuren tilan hänen elämästään, ja tunteneensa katoamisen mahdollisuuden, siis katoamispisteen (Haahtela 2013).

Tiina Hentilä käsittelee Raija Siekkisen novellituotantoa pro gradu -tutkielmassaan *Henkilöhahmon minuuden kiinnittymisen paikat*. (2017). Kohteena on novelleja neljältä vuosikymmeneltä (koottu teos *Novellit* 2007). Niissä naishahmo kokee ja menettää minuuden kiintopisteitä modernisaation murroksessa. Minuus rakentuu tilassa tai paikassa: mökissä, kodissa tai lentokentällä. Ontologinen turvallisuus kannattelee minuutta; turvallisuudentunne rakentuu juuri mökissä. Modernisaatio koettelee tätä perustaa. Kodissa eletävä avioliitto konstruoi kiintopisteenä naisen maailmaa, mutta postmoderni purkaa modernit rakenteet. Nainen vanhenee novellikokoelmien myötä, ja hänen halunsa murtautua traditionaalisista valtarakenteista voimistuu. Tuotannon loppupuolella nainen hylkää turvallisuudentunnetta kannatelleet rakenteet; hän päätyy lentokentälle ja haaveilee matkasta. Vastakkain ovat sidosten purkamisen vaikeus ja oman identiteetin haltuunotto. (Hentilä 2017.)

Humanistinen maantiede tarkastelee muistia ja muistoja identiteetin perustana. Paikat ja aistimukset sekä yksilön niihin liittämät merkitykset säilyvät muistoina; niistä

muodostuu elämä ajallisena jatkumona. Muistot muuttuvat ja muokkaantuvat Siekkisen tuotannossa. Matka on novellien toistuva teema. Lentokentällä nainen kohtaa yksinjäämisen pelkonsa, joka samalla symboloi kuolemanpelkoa. (Hentilä 2017.)

Mökki keskeisenä miljöönä toistuu myös Siekkisen *Saari*-romaanissa. Haahtelan *Katoamispisteessä* mökki on hylätty, rappeutumassa oleva tila. Myös Kotkasta löytyvät Siekkisen entiset kodit, talot ja asunnot ovat jääneet tyhjiksi eivätkä niiden uudet asukkaat tiedä kirjailijan vaiheista. Kertoja kiertää saarta, mökkiä ja kaupunkia etsien merkkejä Siekkisen, Magdan ja Paulin jäljiltä.

Katoamispisteen kertoja kiinnittää junassa matkalla Nizzaan huomiota samaan asiaan kuin Tiina Hentilä pro gradu -tutkielmassaan. Kirjailija ja novellien naishahmot rinnastuvat toisiinsa: Siekkinen on viimeisinä vuosinaan ollut aina matkalla.

Raijan oli täytynyt kulkea tätä samaa reittiä, miten monta kertaa hän oli lähtenyt ja palannut. - - Oliko palaaminen käynyt hänelle vuosi vuodelta vaikeammaksi ja se, mihin hän palasi, jokaisella kerralla tyhjemmäksi ja musertavammaksi? (KP: 156)

Päivikki Välttilä tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan *Ei kukaan ole saari. Perspektiivien rakentuminen ja limittyminen Raija Siekkisen pienoisoromaanissa Saari* (2013) toisteisuutta ja kehämäisyyttä eri henkilöahmojen näkökulmissa. Saaren mökissä kesää viettävä Paula ja vastarannalla, mantereella olevan talon asukkaat näyttäytyvät toistensa peileinä. Paula tulkitsee mantereella liikkuvat ihmiset perheeksi. Hän itse suunnittelee parisuhteen jatkumista ja perheen perustamista, mutta pettyy, kun saarella käyvä mies lähtee pois. Henkilöiden muistot limittyvät nykyhetken havaintojen kanssa; tästä yhdistelmästä syntyy kaksoisvalaistus. Saaren ja mantereen tapahtumista kerrotaan luvuissa vuorotellen. Perspektiivit limittyvät ja asettuvat päällekkäin. Tutkija pohtii, voiko mantereen tapahtumat tulkita Paulan kuvitelmaksi ja kirjalliseksi tuotokseksi. Saarella on metaforinen merkitys: mantereen vastakohtana se kuvaa Paulan yksinäisyyttä ja elämäntilannetta. Paulan surutyön menetelmänä toimii

kerronnallistamisen prosessi. Romaanin loppuosassa Paula on vuoristossa. Sieltä käsin hän luo kolmannessa persoonassa retrospektiivisen kertomuksen saaren kesästä. Siten romaani muodostuu monitulkintaiseksi. Teoksen rakenne on keskeinen työkalu romaanin tulkinnassa. Siekkisen tematiikka, yksinäisyys, kääntyy toisenlaiseksi kokonaisuuden tarkastelussa. Syntyy päällekkäiskuvia: henkilöt eivät näyttäydy yksinäisinä, vaan heitä yhdistävät, heidän tietämättään, samanlaiset kokemukset ja kohtalot. (Vältilä 2013.)

Katoamispisteen kertoja hakeutuu saarelle tarkoituksella, huolellisesti valmistautuen. Hän kerää tietoja Siekkisestä tämän kirjoista, kirjeistä, lehtiartikkeleista ja kartoista sekä tapaa Siekkisen ystäviä. Maaria valittaa unohtaneensa asioita: muistot eivät ole säilyneet hänen mielessään, koska yhteisistä matkoista on kulunut jo vuosia. Kotkalainen Toivo huomauttaa, että Siekkinen on lehtihaastatteluissa fantasioinut elämästään, luonut itsestään kuvaa käytännöllisenä ja saarella toimivana naisena, ideaaliminänä. Muistitietoja etsiessään kertoja kohtaa niiden katoamista: unohtamista ja kuvittelua.

Saari tunnetaan suomalaisessa kulttuurissa rajattuna miniatyyrimaailmana, jossa unelmat ja fantasiat täyttyvät ja joka on mahdollista ottaa haltuun. (Laakso 2017: 148). Toisaalta unelmiin liittyy pelko ihanteellisen tilan menettämisestä (Sagulin 2017: 279). Tämä ristiriitaisuus vastaa Hentilän tutkielmassaan esittämää kuvausta mökistä Siekkisen tuotannossa ilmenevänä turvallisuudentunteen paikkana, jonka nainen menettää. Humanistisessa maantieteessä saari mielletään paikkana, jota ihminen merkityksellistää kokemustensa pohjalta. Saari nähdään fyysisen paikan lisäksi puolittaisena, mielikuvien ja muistojen määrittämänä paikkana. Samalla se voi olla yhteiskunnasta pakenevien henkilöiden kaipuun kohde (Sagulin 2017: 279). Saarta ympäröivä meri on idyllille vastakkainen, kahlitsemaan voima. Toisaalta se kiehtoo valloittajia, mutta merkitsee myös kaaosta, vaaraa ja vedenalaisen elämän vierautta. Siksi saari merkitsee myös ihmisen eristyneisyyttä ja yksinäisyyttä (Laakso 2017: 158). Kun *Katoamispisteen* kertoja nousee veneestä saarelle, hän astuu yksityiselle alueelle, joka on ollut vuosia koskemattomana. Vesi on kuitenkin tunnetusti kulttuureja ylittävä reitti ja vaikutteiden välittäjä (Lehtimäki, Meretoja, Rosenholm 2018: 11).

Siekkisen saaren sijainti löytyy puhelinluettelon kartalta; Toivo on näyttänyt sen kertojalle heidän tavatessaan baarissa. Venematkan, saaren ja mökin kuvaus vertautuu Siekkisen *Saari*-romaanin ja novelleihin.

Mäntyjen lomassa oli puuliiteri, jonka ovi retkotti auki. Kurkistin sisään, mutta se oli lähes tyhjä. Takaseinällä oli pieni kasa halkoja, lattialla käpertynyttä tuohta, katonrajassa oli linnunpesä. Naulassa roikkui ruostunut saha ja seinät olivat märät, huopakaton oli täytynyt vuotaa jo pitkään. Mökin ovi oli lukossa, mutta Raija oli kirjoittanut yhdessä novellissa ikkunasta, joka avautui sen puitteesta vetämällä. Kiersin mökin ympäri, kokeilin jokaista ikkunaa ja viimein yksi avautui, juuri niin kuin hän oli kuvannut. (KP: 130)

Kertojalla ei ole omia muistoja saaresta, vain Siekkisen kirjoista saatuja tietoja. Siekkisen fiktio ja *Katoamispisteen* kuvaama tarina sulavat yhteen, henkilöiden väliset rajat katoavat heidän muistaessaan, etsiessään ja kirjoittaessaan. *Katoamispisteen* kertoja tunkeutuu näin jälkikäteen osaksi Siekkisen romaania.

Ajattelin saarta ja tunsin kuinka tuuli nousi, miten puut alkoivat äkisti taipua. Ehkä hän oli painautunut laverille, kääriytynyt peittoon ja koukistanut polvensa vasten rintaa. Oli elokuu ja silti kylmä. Näin hänet vuoteessa mökin nurkassa ja kuulin kuinka kaikki keinui hänen yllään, seinät narisivat, katolle kopsahteli käpyjä. (KP: 57)

Romaanissa minäkertoja pohtii Raija Siekkisen kuolemaan johtaneita syitä; tämä kuoli tulipalossa kotonaan vuonna 2004. Kertoja kerää kirjastoista, antikvariaateista ja kirpputoreilta Siekkisen aikuisille kirjoittamat teokset ja lukee ne ilmestymisjärjestyksessä. Melkein kaikissa novelleissa on nainen, aina eri niminen, mutta kuitenkin jollain tavalla sama; hän opiskelee, jättää opinnot kesken tai valmistuu,

työskentelee tilapäisesti ja matkustaa paljon. Kertoja huomaa, että novellien nainen vanhenee kirjoittajan mukana; Siekkinen on kirjoittanut läheltä itseään. Viimeisessä kokoelmassa novellien nainen on viidenkymmenen.

Minäkertoja ei ota kantaa Siekkisen kuoleman syihin, mutta luo perustellun, kuvitellun kuvan Siekkisen elämäntilanteesta viimeisinä vuosina.

Hitaasti kaikki alkoi hahmottua mielessäni. Oli lapsi, tyhjä huone, rakkaudeton tila. Oli puhumattomuus, vuodet, talo. Oli jotain jota luuli pääsevänsä karkuun, mutta se vain odotti, liikkumatta, lähellä, kunnes hän oli yksin; eikä mikään enää suojaisi häntä, ei mies, ei talo, ei saari. Näin naisen joka käveli lumisen maiseman poikki, tuhon joka kiihtyi, jäljet johtivat portailta aidan viereen. Hän pilkkoi puut, sytytti tulet, teki kaiken niin kuin piti, ja silti oli jotain joka ei mennyt pois, suru surun sisällä, nyt kaksinveroinen. (KP: 156)

Valmistautuessaan Siekkisen ystävien tapaamiseen ja etsintämatkoihin minäkertojalla on ristiriitaisia tunteita, hän häilyy hienotunteisuuden ja tiedonhalun välillä. Siekkinen tulee kertojalle niin läheiseksi, että hän kutsuu tätä Raijaksi.

Niinä päivinä minusta tuntui kuin olisin valmistautunut rikokseen ja siksi oli kuljettava äänettömin askelin, tunnusteltava pimeää, varottava katkaisijaa, valoa, joka voisi säilyttää kaiken pois. Olin astumassa paikkaan, johon kenelläkään ei ollut asiaa, toisen ihmisen elämään, ja pelottavinta oli varmuus; ettei kukaan voisi estää minua, kieltää, hänkään ei voisi sanoa enää mitään. (KP: 72)

Fiktio ja fakta yhdistyvät ja lomittuvat romaanissa hienovaraisesti; ilmaisuilla kuten ”ajattelin, näin” kuvitellut jaksot ja tiedot erottuvat toisistaan. Raija Siekkinen nähdään yhtä aikaa hauraana ja voimakkaana, arvostettuna novellistina.

Romaani antaa lukijan kurkistaa sen syntyprosessiin, tietojen keräämiseen ja hakeutumiseen tapahtumapaikoille. Siekkisen elämä ja mielenmaisema asettuvat osaksi romaania. Samalla tulevat esiin myös kirjailijan ammatin varjopuolet: juuttuminen johonkin työvaiheeseen ja irtautuminen todellisuudesta ja läheisistä. Kertoja itse on ajautunut kirjailijan työssään ongelmiin, irti ympäristöstään ja vaimostaan. Kuten Siekkisen *Saari*, myös *Katoamispiste* on monitulkintainen. Osa henkilöhahmoista on näkymättömiä, ja toimivat hahmot liukuvat samaan todellisuuteen; ääriviivat heidän välillään liukenevat. Henkilöitä yhdistävät samankaltaiset kokemukset.

Päivikki Välttilä tulkitsee Siekkisen *Saari*-romaanin loppuosan, vuoristorakson Paula-päähenkilön surutyön kirjallisena kerronnallistamisena (Välttilä 2013). Siekkisen romaani antaa viitteitä autofiktiiviselle tulkinnalle: Välttilä esittää, että *Saaren* voi nähdä myös teoksena, joka on syntynyt osana Siekkisen omaa surutyötä. Myös *Katoamispiste* kuvaa romaanin syntyvaiheita, on tarina tarinan sisällä – ei kokonaisuuteen liitetty upotus, vaan matkan rinnalla kulkeva kertomus. Molempien romaanien päähenkilö on kirjailija, joka valmistelee teosta. Haahtela toisintaa myös Siekkisen kerronnan menetelmiä: kokemusten muistaminen ja käsittely mahdollistuu tietyissä paikoissa, tiettyjen havaintojen ja esineiden avulla. Modernille romaanille ominaiset aukkoisuus ja epälineaarisuus edellyttävät lukijan aktiivisuutta. Sekä Siekkisen että Haahtelan romaaneja yhdistää matkalla olon teema.

Mökissä minäkertoja huomaa pölyisellä lattialla kenkien jälkiä ja puoleksi poltetun Camel-tupakan ja poimii takasta rypistetyn paperipallon, jossa on ranskankielinen kirjeen aloitus, päiväys ”30 octobre”. Minäkertoja saa vahvistuksen sille, että Paul Roux on ollut paikalla, peräti edellisenä päivänä. Etsitty henkilö on kulkenut koko ajan hänen edellään, majoittunut hotelliin ja kolunnut samoja Siekkisen osoitteita kuin hän.

Saarella keskeisiä elementtejä ovat tuli ja vesi, ympäröivä meri. Maaria on kertonut, että Siekkinen oli pitänyt tulta uunissa aina ja tupakoinut vuoteessa, vaikka pelkäsi tulta. Siekkisen *Häiriö maisemassa* -romaanissa nainen kastelee kangasrievun vernissalla, asettaa sen ikkunalaudalle, odottaa palon syttymistä ja avaa viinipullon.

Maaria ei kuitenkaan usko, että Siekkisen asunnon tulipalo olisi sytytetty tahallaan.
(KP: 84-85.)

Mökki ja puuvaja ovat hämää, hylättyjä tiloja. Junichiro Tanizaki kirjoittaa tutkielmassaan *Varjojen ylistys* katoavan maailman kauneudesta. Hän suosii Japanin arkkitehtuuria: temppeleissä ja maaseudun taloissa vallitsee luolamainen hämää.
(Tanizaki 1997/1933: 36.)

- -meidän kuvitelmiamme on aina auttanut pimeys. - - Niinpä pimeys ei aiheuta meille tyytymättömyyttä, vaan suhtaudumme siihen väistämättömyytensä. - - me syvennymme pimeyteen ja löydämme sen oman erityisen kauneuden. (Tanizaki 1997/1933:61-62)

Kun kertoja astuu sisälle mökkiin, hän alkaa uneksia, ei omista kokemuksistaan, vaan Siekkisen elämästä saarella. Gaston Bachelardin mukaan kuvittelu alkaa työskennellä kun se on löytänyt pienenkin suojan. (Bachelard 2003: 77.) Ihminen elää sekä talon todellisuutta että sen mahdollisuutta, sekä ajattelussa että uneksinnassa. Tila varastoi tiivistynyttä aikaa (Bachelard 2003: 83).

Bachelard näkee *Tilan poetiikka* -teoksessaan talon turvapaikkana; ihmisen ajatuksia, muistoja ja unia yhteen kokoavana voimana (Bachelard 2003: 79). Kansansadut kuvaavat metsämajaa ja alkukantaista pesää.

Saari on meren ympäröimä, suljettu tila, joka kuvastaa Siekkisen romaanin naishahmon yksinäisyyttä. *Katoamispisteessä* se on menneisyyteen jäänyt muistotila, kuin ulkoilmamuseo.

Valo ja meri ympäröivät kertojan, kun hän astuu mökistä ulos. Hän näkee käyttämänsä veneen ajelehtivan vedessä, liian kaukana, jotta sen voisi tavoittaa uimalla. Puhelin on unohtunut autoon mantereelle. Kertoja seisoo yllättyneenä, mutta kuitenkin varmana siitä, että on oikeilla jäljillä. Tarina jättää avoimeksi, miten hän selviytyy kaupunkiin; tämä on yksi monista katoamispisteistä.

6. Muistoja säilyttävät tilat

6.1. Arkistot

Romaaniin tulee autofiktiivistä otetta, kun kertoja etsii tietoja Siekkisestä Otavan arkistosta; novellisti, romaanin kertoja ja itse Haahtela ovat saman kustantamon kirjailijoita.

Täytin tutun blanketin, ripustin vierailija-kyltin kaulaani, jonka jälkeen mies sanoi, että minua odotettiin viidennessä kerroksessa. Kiitin ja nousin portaat ylös, ohitin kolmannen kerroksen kirjallisen osaston, jatkoin viidenteen kerrokseen, jossa minut otettiin jo ystävällisesti vastaan. Niin kuin olisin ylös päästyäni läpäissyt jonkin testin. (KP: 48)

Kertoja saa tutkittavakseen kaksi kansiota; toinen sisältää Siekkisestä otetut valokuvat, toinen lehtileikkeet ja arvostelut. Valokuvia on vuosilta 1977, 1982, 1988, 1992 ja 2000, kahdenkymmenen vuoden ajalta. Toisessa kansiossa on nekrologi vuodelta 2004. Siinä todetaan Siekkiseltä ilmestyneen viisitoista teosta, joista kahdeksan on novellikokoelmia ja kolme romaaneja. Yhdessä lehtiartikkelissa kerrotaan tulipalosta. Muissa lehtileikkeissä on juttu saarimökistä ja haastatteluja lapsuudesta ja myöhemmistä vaiheista. (KP: 48-58.)

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistonhoitaja toteaa kertojalle, että Siekkisen kansio on melko ohut. Arkistossa säilytetään kirjailijoiden alkuperäisiä käsikirjoituksia ja muuta materiaalia, jota sinne toimitetaan yleensä kirjailijan kuoleman jälkeen. Tulipalon takia Siekkiseltä on tallessa vain vähän aineistoa. Pahvilaatikossa on joitakin käsikirjoituksia, kirjeitä ja muistiinpanoja. Kertoja kuuntelee vielä ääninauhan,

tallenteen kotimaisen kirjallisuuden laitokselta, juhlaseminaarista vuonna 1982.

Kuiskaava ääni saa kertojan kokemaan kuin Siekkinen olisi lähellä. Nauhaan vangittu ääni luo vaikutelman, että tämä on tuntenut olonsa salissa epämukavaksi. (KP: 65-68.)

6.2. Kahvilat ja hotellit

Minäkertoja ja Magda käyvät matkustajakoti Lahjassa Tark'ampujankadulla. Siellä kertoja saa vihjeet salapoliisityötään varten: Paul Roux on kirjautunut matkustajakodista ulos 17. elokuuta eli pari kuukautta sitten. Pahvirasiaan on koottu hänen jättämänsä tavarat: Yves Navarren romaani, hotelli Negrescosta saatu tulitikkuaski ja paperilappu, jossa on Mariankadun osoite. Seuraavana päivänä Magda ja päähenkilö tapaavat Torni-hotellin Ateljee-baarissa. Magdan käsilaukusta löytyy vielä uusi vihje, Siekkisen *Häiriö maisemassa* -romaanin ranskankielinen käännös. Tämän tapaamisen jälkeen Magda katoaa hotellista ja minäkertojan näköpiiristä. Tämä on yksi romaanin monista katoamispisteistä. He kohtaavat uudelleen vasta Pariisissa.

Kotkassa kertoja saa selville, että Yves Navarren nimellä esiintynyt Paul Roux oli saapunut hotelli Merikotkaan 9. syyskuuta ja kirjautunut ulos 16. lokakuuta. Kertoja majoittuu samaan huoneeseen, missä Paul oli asunut.

Nyt saatoin melkein tuntea hänet. Jos kaikki paikat, joissa olimme olleet, pitivät sisällään kaikkea aikaa mikä niihin oli kertynyt; jos jokainen hetki jäi toistumaan ikuisesti. (KP: 107)

Sataman ahtaajien suosimassa baarissa minäkertoja tapaa Siekkisen ystävän Toivon. Tämä muistaa, että Siekkinen oli kertonut viettäneensä kerran jouluaaton Nizzassa, hotelli Negrescossa. Tiedot Paulin ja Siekkisen tapaamisesta ja yhteydestä vahvistuvat vähän kerrallaan. Toivo kertoo myös konkreettisia tietoja ja muistoja Siekkisestä; hän kyseenalaistaa haastatteluissa luotuja käsityksiä.

Haahtelan romaaneissa kertoja-päähenkilöt ovat toistuvasti matkalla. He hakeutuvat etsimiensä henkilöiden käyttämiin hotelleihin ja löytävät näiden jättämiä jälkiä. Toisinaan ihmeelliset yhteensattumat tuntuvat lukijasta epäuskottavilta. Ulkomailla ja hotelleissa minäkertojat ovat konkreettisesti välitilassa, vieraan kielen ja kulttuurin keskellä, sivullisia ja tarkkailijoita. He löytävät laatikoita ja rasioita, kirjoja, päiväkirjoja ja muistilappuja. Kaapit ja rasiat ilmaisevat salaisuuksia, piilottamisen tarvetta (Bachelard 2003: 205). Henkilöhahmojen tulee olla valmiita niiden avaamiseen ja ymmärtämiseen.

6.3. Talot ja asunnot

Etsijät hakeutuvat muistamisen paikkoihin, osoitteisiin ja tiloihin, joissa heidän kaipaamansa henkilöt ovat liikkuneet. Kertoja menee välitiloihin: pihoille, porraskäytäviin ja hisseihin, joista käsin hän tarkkailee ja lähestyy kohteitaan. Saaren mökki ja kaupungin talot ovat minuuden symboleita, joita vaeltaja lähestyy ja tutkii. Katoamispisteen henkilöitä yhdistää yksinäisyys ja sivullisuus, ratkaisuja etsiessään he kulkevat samoissa tiloissa, mutta samalla kiertävät kehää.

Porraskäytävässä oli koleaa, joku oli kulkenut siitä juuri, ilmassa leijui hajuveden tuoksu. Nousin hissillä ylimpään kerrokseen ja matka tuntui kestävän kauan; kuin olisin liikkunut tilassa joka oli jossakin menneisyyden ja nykyhetken välissä. (KP: 145)

Kertoja käy Siekkisen ystävän Maarian kotona Suomenlinnassa. Asunto on kivitalossa, telakan luona mäellä. Maaria kertoo Siekkisen avioliitoista, eri osoitteista ja matkoista; kerran he olivat olleet yhdessä Grassen kaupungissa Etelä-Ranskassa. Viimeisinä vuosina Siekkinen ei ollut enää käynyt saarella ja oli alkanut hankkiutua eroon kirjoista. Maaria pahoittelee; hänestä tuntuu, että hänen pitäisi muistaa enemmän.

Siekkinen oli lapsuudenkodista lähdettyään asunut entisen sahanomistajan Ahlqvistin satavuotiaassa puutalossa; hän oli ollut mukana perustamassa osuuskuntaa, joka oli hankkinut ja vähitellen kunnostanut talon. Taloudellisista syistä Siekkinen oli joutunut siirtymään kerrostaloon Mariankadulle; sieltä hän oli muuttanut Tullimiesten taloon Korkeavuorenkadulle. Hän oli tehnyt pitkiä matkoja ulkomaille. Ne olivat kuitenkin usein olleet pettymyksiä, joten hän oli palannut kotiin suunniteltua aikaisemmin. Asuntojen tunnelma oli ollut Siekkiselle tärkeä. Maaria muistaa epäonnistuneen matkan; Siekkinen oli pyytänyt Maariaa tulemaan luokseen Etelä-Ranskaan Grassen kaupunkiin. Vuokratassa pienessä asunnossa oli ollut hometta ja suihku oli toiminut huonosti tai ei ollenkaan. (KP: 79-82.)

Kertoja miettii Siekkisen lähtemisen vimmaa, koska jokaista lähtöä seurasi väistämätön paluu. Oliko palaaminen käynyt aina vaikeammaksi ja musertavammaksi? (KP: 156).

Etsintämatkalla osoitteet löytyvät karttojen ja ulkonaisten merkkien avulla. Kertoja kulkee Siekkisen jäljillä Kotkassa; lapsuudenkoti oli ollut Metsolan omakotitaloalueella. Kertoja löytää Ahlqvistin puutalon, jossa Siekkinen oli asunut pisimpään, sekä Mariankadun kerrostalon osoitteen. Siellä ilmenee, että ulkomaalainen mies on noin kuukausi sitten käynyt etsimässä jotain henkilöä. Talot ovat rapistuneet, niitä on maalattu ja korjattu. Siekkisen viimeinen asunto Tullimiesten talossa Korkeavuorenkadulla löytyy korjausjälkien perusteella; kerrostalon ulkoseinässä on uuden maalin jälki tulipalossa vaurioituneen asunnon kohdalla.

Romaanin loppupuolella minäkertoja käy Pariisissa Magdan luona Rue Durantin -kadulla. Hän ei ole ilmoittanut etukäteen tulostaan, mutta Magda ei vaikuta hämmästyneeltä. Kertoja palauttaa pöydälle Siekkisen *Häiriö maisemassa* -romaanin (1994) ranskankielisen käännöksen, kertoo etsintäkierrroksestaan ja näyttää saarimökistä löytyneen rypistyneen paperin, todisteen Paulin käynnistä. Magda muistaa Paulin matkustaneen Nizzaan muutamaksi viikoksi; tämä oli silloin aloittanut kirjoittamisen. Magdan huone vaikuttaa kummallisen tyhjältä, vaikka kaikki huonekalut ovat paikoillaan.

Kertoja ja Magda käyvät Paulin asunnossa Rue Marcadet -kadulla. Se näyttää koskemattomalta, pöydällä on vanha lehti. Puhelinlinja on katkaistu ja alakerrassa asuva rouva huolehtii sähkölaskusta. (KP: 145-150)

Kertojan nimettömyyttä korostaa se, että hän ei kuvaa omaa kotiaan. Hän vain mainitsee kävelevänsä sieltä Lauttasaaresta keskustaan. Hän on tarkkailija, dokumentoija ja kertoja.

Talot ja asunnot ovat Bachelardin mukaan kodikkaita, lepoa, suojaa ja turvaa tarjoavia paikkoja (Bachelard 2003: 133). Kun asukas puuttuu taloista, ne muuttuvat hengettömiksi, menettävät tarkoituksensa. Toisaalta *Tilan poetiikassa* viitataan taloon perhosen kotelona, josta hyönteinen on lähtenyt lentoon (Bachelard 2003: 176).

6.4. Kaupungit

Katoamispisteessä minäkertoja on kaupunkivaeltaja: hän kävelee sillan yli työpaikalleen Albertinkadulle, kahvilaan Boulevardille ja edelleen tunnettuihin paikkoihin, hotelliin, arkistoihin, kustantamoon ja menee lautalla Suomenlinnaan. Kaisaniemen antikvariaateissa hän ihmettelee, miksi myyjät eivät enää tunne Siekkisen teoksia.

Kadut ja paikat nimetään; niiden tarkkuus ja realismi korostavat päähenkilön nimeämättömyyttä ja irrallisuutta.

Katri Lento ja Pia Olsson ovat todenneet, että ihmisten kokemista paikoista muodostuu heidän mielenmaisemansa. Kaupunkitutkimus tarkastelee kohdettaan sekä sosiaalisena että fyysisenä ympäristönä. Muistot vaikuttavat siihen, miten kaupunkiympäristöön suhtaudutaan ja miten sitä käytetään. Keskeistä on ihmisen ja ympäristön välinen suhde; tila, joka on kokemusten myötä muodostunut ihmiselle merkitykselliseksi. Kaupungeissa on ajallisia kerrostumia. Muistaminen ja unohtaminen ovat samanaikaisia ja keskenään kilpailevia ilmiöitä. Kollektiivinen muistaminen säilyttää menneet tapahtumat elävinä ihmisten mielissä. (Lento, Olsson 2013: 9-19.)

Anna-Maria Åström toteaa, että rakennusten unohtaminen ja hävittäminen koetaan negatiivisina. Usein asukkaat haluavat taistella kaupungin muistin puolesta (Åström 2013: 51). Kaupungin identiteetti perustuu erilaisten kertojajäänten rinnakkaisuuteen ja monenlaisiin tulkintoihin menneisyydestä (Kervanto Nevanlinna 2013: 283).

Kuvaus Kotkasta on sävyltään odottava ja utelias; luvun otsikko on *Kaupunki meren rannalla*. Minäkertojan on aluksi vaikea löytää Siekkisen lapsuudenkotia kaupungin vierauden, keskustan ja asuinalueiden muuttumisen takia. Hän ohittaa 70-luvulla rakennettuja tasakattoisia laatikoita ja 80-luvun punatiilisiä taloja ja etsii vanhaa puutaloa, joka on voinut olla Siekkisen koti. Kertoja on kiinnostunut nimenomaan lähihistoriaan, Siekkiseen liittyvistä paikoista. Silminnäkijänä hän etsii ympäristöstä luettavia ja pääteltäviä kertomuksia.

Katselin edessä olevaa katua ja ajattelin, että vieras kaupunki oli kuin uni; se oli kuin Chagallin maalaus, hänen lapsuutensa Vitebsk, jossa kadut ja ihmiset leijuivat miten sattui. Mikään osa ei tarkentunut, kadut eivät johtaneet mihinkään, mielellä ei ollut paikkaa johon kiinnittyä; kunnes hitaasti, kun käveli katuja pidemmälle, kun tunsi jalkojen alla kovan pinnan ja näki pintojen muodot, kaupunki alkoi vertautua muihin kaupunkeihin, järjestyä omakseen. (KP: 98)

Pariisissa minäkertoja liikkuu tottuneesti, sillä hän on asunut vaimonsa Lotan kanssa noin puoli vuotta pienessä Grez-sur-Loing'n kylässä, tunnin matkan päässä kaupungista.

Ohitimme matalat varastomakasiinit, Ikeat ja muut jättimarketit, ja kaikki mitä näin, mikä liukui ohitseni, toi mieleen toisen ajan; niin kuin olisin eteenpäin kiitäessäni kulkenut samalla ajassa taaksepäin. (KP: 138)

Kertoja kävelee, käyttää metroa ja löytää vaivattomasti etsimänsä osoitteet. Hänen mieleensä tulee täpärästi vältetty liikenneonnettomuus; Lotta oli ollut ylittämässä katua

ja lennähtänyt jalkakäytävälle auton syöksyttyä yllättäen poikkikadulta. Jälkeenpäin minäkertoja arvioi, että etääntyminen ja avioero alkoivat tuosta kokemuksesta.

Minäkertoja ja Magda lähtevät vielä Nizzaan Paulin ja Raijan jäljille.

Lähdimme kävelemään kohti rantaa. Magda oli vieläkin hiljaa, hän ei ollut puhunut matkan aikana paljoakaan, ehkä häntä vaivasi sama sairaus, unohtamisen ja muistamisen sairaus. (KP: 157)

He kulkevat tihkusateessa talvisella rantakadulla, Promenade des Anglais'lla. Kertoja kuvittelee, miten Siekkinen oli seisonut samalla rannalla jouluaattona ja tavannut Paulin. Ehkä he olivat juosseet hotelliin suojaan sateelta. Kertoja menee Magdan kanssa sinne, matkan päätepisteeseen. (KP: 158)

Katselin jonkin matkan päässä kohoavaa hotelli Negrescoa, sen vaaleanpunaista muhkeaa kupolia, valaistuja kirjaimia, ja ajattelin, ettei se ollut aivan naisen tyyliä. Sitten lähdimme kävelemään kohti hotellia ja Magda puristi kättäni yhä lujemmin. Mitä heille oli tapahtunut? Vaikka kulkisin miten pitkälle, tämän lähemmäksi en pääsisi heitä, tämän enempää en koskaan saisi tietää. (KP: 159)

Kaiken etsimisen jälkeen kertojalle ei ole kertynyt paljoakaan tietoa tapahtumista, ei Magdasta eikä Paulista, ei Lotasta eikä itsestään eikä Raija Siekkisestä. Kysymyksiä on paljon; ehkä oli tapahtunut siten kuin kertoja mielessään kuvittelee. Hän toteaa, että tämän enempää hän ei koskaan saisi tietää.

7. Muistoja säilyttävät motiivit

Motiiveina toistuvat esineet kantavat muistoja: kirjat, muistiinpanot, kortit, valokuvat ja rasiat kertovat niiden omistajista. Esineiden löytyminen vihjaa heidän liikkuneen näissä tiloissa.

Magda on hakeutunut Helsinkiin Paulilta saamansa postikortin perusteella; siinä on kuva kauppatorista ja matkustajakodin osoite. Vastaanotosta löytyy Paulin täyttämä henkilökortti ja pahvirasia, jossa on häneltä jääneitä tavaroita, muun muassa Yves Navarren romaani *La dame du fond de la cour*. Hotelli Tornin Ateljee-baarissa Magdalla on Raija Siekkisen *Häiriö maisemassa* -romaanin käännös. Siekkisen ystävä Maaria näyttää kertojalle tämän aikoinaan kirjoittaman kirjeen. Kirjahyllystä löytyy Bachmannin novellikokoelma *Simultaani*, joka on ollut Siekkiselle tärkeä.

Motiivit luovat koherenssia romaanin rakenteeseen, yhdistävät sen eri osia ja tiivistävät kerronnan kokemusta. Ne ovat toistuvia, tuttuja ja ajattomia.

Hauska intertekstuaalinen viittaus Marcel Proustin *Kadonnutta aikaa etsimässä* -romaaniiin on rasiaan pakattu sokerikuorrutettu leivos, jonka Magda tuo Helsingissä minäkertojalle; hän kertoo sen tuovan mieleen muiston hänen lapsuudestaan. Romaanin lopussa, Pariisissa päähenkilö tuo Magdalle rasiassa samanlaisen leivoksen.

Kaikenlaiset muistoja sisältävät rasiat toistuvat motiiveina Haahtelan muissakin romaaneissa. Ne toimivat muistojen metaforina. Samalla ne viittaavat piilottamisen mahdollisuuteen ja salaisuuksiin. Matkustajakoti Lahjassa virkailija epäröi ennen kuin hän avaa Magdalle ja kertojalle pahvirasian, jossa on Paulilta jääneitä tavaroita.

Katoamispiteessä kiinnittää huomiotani kuvallisuus; minäkertoja fantasioi ajattelemiaan henkilöitä kuvina. Metsolassa Siekkisen lapsuudenkodin kohdalla hän näkee mielessään kadulla seisovan kymmenvuotiaan tytön, jolla on selässään koulureppu. Hän kuvittelee tytön menevän sisään ja kuivaavan kastunutta koulukirjaa. Hetken kuluttua kertoja fantasioi saman tytön melkein 20-vuotiaana voitonriemuisena, lähdössä pois kotoa. (KP: 111-113.)

Keskeisimmät sivuhenkilöt työskentelevät kuvataiteen parissa. Minäkertoja on tavannut Lotan sattumalta eron jälkeen ja mennyt hänen kanssaan kahvioon. Lotta kerää museossa näyttelyä japanilaisista puupiirroksista (KP: 95). Magda kertoo suunnittelevansa näyttelyitä ja matkustavansa paljon. Paul on tehnyt samaa työtä, ja he ovat tavanneet toisensa yhteisessä projektissa, itse asiassa jo yliopistossa. (KP: 34.)

Haahtelan tuotannossa toistuu elementtejä kuvataiteesta: teoksia, muotoja, valoa ja värejä; eniten ne nousevat esille *Mistä maailmat alkavat* -taiteilijaromaanissa. *Katoamispisteessä* ilmenee ekfrasista, kuvataideteoksen verbalisointia. Matkustajakoti Lahjan vastaanottoaulassa minäkertoja katselee seinälle ripustettua painokuvaa, joka esittää Jeesusta toimittamassa kastetta joen rannassa. (KP: 15.) Matkustajakodin huoneessa kertoja tarkastelee jäljennöstä Jan Vermeerin maalauksesta, pastoraalisen rauhallista kamarikuvaa. Kirjettä lukeva tyttö seisoo avonaisen ikkunan ääressä, ja hänen vakavuutensa tuo mieleen sienalaiset ja umbrialaiset madonnat. Kertoja pohtii, mitä tärkeää kirjeessä on, kun tyttö lukee sitä niin vakavana. (KP: 21.) Liisankadun antikvariaatin ikkunassa minäkertoja näkee painokuvan Vermeerin taulusta ja ostaa sen vastaanottonsa odotushuoneeseen. Kuvassa valkeaan huiviin kietoutunut tyttö punnitsee kultaa; pöydällä on avonainen rasia, jossa on helminauha. Antikvariaatin myyjä kertoo tarkkoja tietoja alkuperäisen maalauksen vaiheista. (KP: 41-42.)

Pariisissa kertoja muistaa, miten hän ja Lotta olivat menneet Louvreen. Lotta oli pysähtynyt pitkäksi aikaa katselemaan Vermeerin ”Astronomia”-maalausta. Siinä mies istuu työpöydän ääressä edessään avonainen kirja ja karttapallo, johon on merkitty taivaankappaleet ja tähtikuviot. Katsojalle jää arvoitukseksi, saako mies selville jotain uutta niistä. (KP: 143-144.) Nämä hollantilaisen Vermeerin maalaukset kuvaavat henkilöitä sisätiloissa, syventyneinä askareisiinsa, ja henkivät tasapainoa ja rauhaa. Henkilöiden taustana on usein arvokkaita kankaita, tauluja ja peilejä.

Valokuvat ovat dokumentteja, todistuskappaleita; samalla ne ovat reittejä menneisyyteen, kadonneisiin hetkiin ja kuvien herättämiin muistoihin. Esimerkiksi Siekkisen valokuvia katsoessaan kertoja muistaa oman perheen mökillä käydyn

keskustelun puolison Lotan kanssa. Jaksosta ilmenee suru ja haikeus; he olivat kokeneet keskenmenon.

Tarinan loppupuolella, Pariisissa Paulin asunnossa Magda näyttää kertojalle pariskunnan valokuvia lomamatkalta ja työprojektista; ajalta jolloin he olivat olleet yhdessä.

Tämä oli ensimmäinen kerta kun näin hänen kasvonsa, kun hän tuli todeksi.
Ja minä istuin huoneessa, vieraassa kaupungissa, vieraan ihmisen kanssa, ja mietin miten olin joutunut tänne, mitä Paul Roux oli kirjoittanut? Oliko tämä minun tarinani vai olinko minä huomaamattani siirtynyt osaksi hänen tarinaansa? (KP: 152)

Matkoillaan kertoja joutuu kulkemaan virtaa vastaan, turvautumaan pieniin vihjeisiin. Voi tulkita, että Paul joko sattumalta tai tarkoituksella peittää jälkiään - hän voi olla triksteri, narri, ilveilijä, joka katoaa näkyvistä aina kun hänen läsnäolonsa on havaittu. Perinteinen myyttinen ja karnevalistinen narri on selviytyjä, hän ei jää kiinni. *Katoamispisteen* lopussa ehkä juuri tämä hahmo vilahtaa hotelli Negrescon lähellä.

8. Yhteenveto

Caseyn erittelemästä muistamisen prosessista *Katoamispisteessä* painottuu tarkoituksellinen muistaminen: tietojen penkominen eri lähteistä. Kuten useissa muissa Haahtelan romaaneissa, tässäkin teoksessa on dekkarimainen rakenne: henkilöiden salaisuudet paljastuvat vähitellen loppua kohti. Osa salaisuuksista jää pysyviksi: Magdan mies Paul pysyy näkymättömissä. Henkilöiden kulkureitit risteilevät heidän tietämättään, sattumalta. Myös Raija Siekkisen elämän loppuvaiheet jäävät epäselviksi kuten todellisuudessa. Minäkertoja myöntyy tähän ja vapautuu itselleen asettamastaan tehtävästä selvittää tapahtumia ja niiden syitä. Horisontissa on katoamispiste, jota pitemmälle ei voi nähdä.

Lisäksi tarinassa on tärkeä toinen muistamisen laji, tunnistaminen. Toistuvat motiivit kuten esineet ja dokumentit, kirjeet ja muistilaput sekä toisten kokemat tapahtumat tuovat kertojan mieleen kohtauksia hänen omasta elämästään.

Haahtelan romaani on kunnianosoitus Raija Siekkiselle, novellistille. *Katoamispisteen* kertoja kiertää tämän jalanjäljissä Helsingissä, Kotkassa, saarella, Pariisissa ja Nizzassa. Haahtela uusintaa Siekkisen *Saari*-romaanin kerrontamenetelmiä, erityisesti paikka- ja esinemotiiveja muistojen herättäjinä. *Katoamispisteen* kertoja jopa tunkeutuu Siekkisen mökkiin lukitsemattomasta ikkunasta, joka on kuvattu yhdessä novellissa. Siekkisen fiktio, hänen elämänsä liittyvät faktat ja *Katoamispisteen* todellisuus kohtaavat ja sulautuvat yhteen. Romaanissa on autofiktio-piirteitä Otavan ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoja käsittelevässä luvussa. Näin ollen autofiktiokin liittyy kokonaisuuteen; yhdistelmä on kiinnostavaa tematiikkaa.

Romaani kuvaa myös sen syntyprosessia, tietojen keräämistä ja tapahtumapaikoille hakeutumista. Siekkisen persoona ja elämä tulevat osaksi romaania. *Katoamispisteen* kertoja on juuttunut kirjailijan työssään yhteen työvaiheeseen, irtautunut ympäristöstään ja vaimostaan. Päivikki Välttilä on esittänyt tutkielmassaan,

että osia Siekkisen *Saaresta* voi tulkita romaanin kirjailija-päähenkilön kaunokirjalliseksi tekstiksi; tämä kuvaa aluksi vastarannalla näkyvän mantereen perhe-elämää ja romaanin loppuosassa retrospektiivisesti omaa kesäänsä saarella. Myös *Katoamispiste* on monitulkintainen. Keskeinen henkilö, jonka elämänvaiheita kertoja pyrkii selvittämään, on kuollut. Toinen ranskalaisista henkilöahmoista Paul pysyy näkymättömissä. Toimivat hahmot liukuvat samaan todellisuuteen; ääriiviivat heidän välillään liukenevat. Henkilöitä yhdistävät samankaltaiset trauman, sivullisuuden ja yksinäisyyden kokemukset. He eivät kuitenkaan ole niin yksinäisiä kuin itse kokevat olevansa. *Katoamispisteessä* toistuu samanlainen kehämäisyys kuin *Saarella*.

Kerronnassa lomittuu kolme tarinaa: kertojan ja Lotan, Magdan ja Paulin sekä Raija Siekkisen vaiheet. Tarinat kietoutuvat toisiinsa; kertoja ihmettelee, onko tämä hänen tarinansa vai onko hän tullut osaksi Paulin tarinaa. Muistot luovat yksilön identiteettiä, mutta ne ovat epävarmoja: ne muuntuvat ja ilman mielessä pitämistä ne ovat katoamassa unohdukseen. Häilyvä raja toistuu vielä romaanin arvoituksellisessa viimeisessä kappaleessa: kertoja kuvittelee, että ehkä joku seisoo rantakadulla ja näkee hänen ja Magdan katoavan hotellin ovesta sisään; miettii hetken keitä he ovat ja kääntyy pois, kävelee huoneeseensa ja kirjoittaa tämän tarinan (*Katoamispisteen*) ensimmäiset sanat. Tarina on toisenlainen, riippuen siitä kuka palaset kokoaa ja mitä valintoja hän tekee. Magda ja minäkertoja katoavat paitsi tämän kuvitellun katsojan, myös lukijan näkyvistä. Tämän tulkittavaksi jää, miten hän tämän aukon täyttää. Muistoja ja menneitä tapahtumia voidaan ja on hyvä selvittää, mutta lopulta ne jäävät tulkinnoiksi.

Romaanin otsikko *Katoamispiste* näkyy konkreettisesti romaanin lopussa, mutta myös eri variaatioina tarinan aikana: vaimon lähdössä, siis avioerossa, potilaiden kertomuksissa, saarella veneen irrotessa rannasta, Kotkassa Magdan näköisen naisen vilahtaessa kadulla, eri henkilöiden kohtaamattomuudessa.

Haahtelan tuotannon toistuva teema, minäkertojan ajautuminen eksistentiaaliseen kriisiin ja kehitys autenttisemmaksi yksilöksi toteutuu myös tässä romaanissa. Kertoja luo itselleen perustellun käsityksen Siekkisen elämänvaiheista ja ilmeisesti myös omasta ajautumisestaan kriisiin ja tilanteestaan avioeron jälkeen. Identiteetti on kuitenkin luotava aina uudelleen. Magdassa muistot herättävät ahdistusta,

sillä Paul pysyy poissa. Romaanin viimeisessä luvussa Nizzassa hän kertoo sairastuneensa kesän aikana.

Paradoksaalisesti muistot ja niiden käsitteleminen merkitsevät ajan merkityksen katoamista, ajattomuutta. Yksilö – ja yhteisö - elää yhtä aikaa eri aikatasoissa.

Myös romaanin avoin loppu ja aukkokohtat luonnehtivat *Katoamispistettä* ”tulemisen tilassa” olevana romaanina, Lukácsin ilmaisua käyttäen. Se on sidoksissa virtaavan ajan kokemukseen. Bahtinin hengessä teos painottaa ristiriitaisuutta ja keskeneräisyyttä. Tärkeintä on etsiminen, liike ja muutos.

Lähteet

TUTKIMUSKOHDE

Haahtela, Joel 2010: Katoamispiste. Otava, Keuruu.

KAUNOKIRJALLISUUS

Camus, Albert: Sivullinen 1942/1947/2012. Suom. Kalle Salo. Otava, Helsinki, Keuruu.

Haahtela, Joel 1999: Kaksi kertaa kadonnut. Otava, Keuruu.

Haahtela, Joel 2001: Naiset katsovat vastavaloon. Otava, Keuruu.

Haahtela, Joel 2002: Tule risteykseen seitsemältä. Otava, Keuruu.

Haahtela, Joel 2003: Elena. Otava, Keuruu.

Haahtela, Joel 2006: Perhoskerääjä. Otava, Keuruu.

Haahtela, Joel 2008: Lumipäiväkirja. Otava, Keuruu.

Haahtela, Joel 2012: Traumbach. Otava, Keuruu.

Haahtela, Joel 2013: Tähtikirkas, lumivalkea. Otava, Keuruu.

Haahtela, Joel 2013: Mistä maailmat alkavat. Otava, Keuruu.

Haahtela, Joel 2019: Adelen kysymys, Otava, Keuruu.

Haahtela, Joel 2020: Hengittämisen taito, Otava, Keuruu.

Modiano, Patrick 1979: Hämärien puotien kuja. Suom. Jorma Kapari. WSOY

Modiano, Patrick 2015: Jotta et eksyisi näillä kulmilla. Suom. Lotta Toivanen. WSOY, Helsinki.

Modiano, Patrick 1987: Kadonnut kortteli. Suom. Jorma Kapari. WSOY, Helsinki.

Modiano, Patrick 1976: Kehäbulevardit. Suom. Jorma Kapari. WSOY, Helsinki.

Modiano, Patrick 1986: Nuoruus. Suom. Jorma Kapari. WSOY, Helsinki.

Modiano, Patrick 1977: Villa Triste. Suom. Jorma Kapari. WSOY, Helsinki.

Proust, Marcel 1919/1968: Kadonnutta aikaa etsimässä. Swannin tie. Combray. Suom. Peltonen, Pirkko, Nurminen, Helvi. Otava, Helsinki.

Sartre, Jean-Paul 1938/1947: Inho. Suom. Juha Mannerkorpi. Tammi, Helsinki.

Siekkinen, Raija 1994: Häiriö maisemassa. Otava, Keuruu.

Siekkinen, Raija 1988: Saari. Otava, Keuruu.

TEORIAKIRJALLISUUS

Arjaranta, Kirsi 2017: ”Hän antoi itsestään väärän kuvan tai me käsitimme väärin”.

Kertojan epäluotettavuus Joel Haahtelan romaanissa Elena ja Annika Idströmin romaanissa Veljeni Sebastian. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Bachelard, Gaston 1957/2003: Tilan poetiikka. Suom. Tarja Roinila. Nemo, Helsinki.

Boym, Svetlana 2001: The Future of Nostalgia. Basic Books, New York.

Casey, Edward S. 2000: Remembering. A Phenomenological Study. Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis.

Cooper, David E. 1999: Existentialism. A Reconstruction. Second Edition. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Haahtela, Joel: Ettei itse katoaisi. Kirjailija 4/2013.

Hallila, Mika 2012: Romaani ajassa - Lukács, Bahtin, Ricoeur ja nykyromaanin aika. Teoksessa *Tulkintojen aika. Kirjoituksia ajallisuudesta kirjallisuudessa*. Toim. Hanna Meretoja, Aino Mälikalli. Utukirjat, Turku.

Hentilä, Tiina 2007: Henkilöhahmon minuuden kiinnittymisen paikat Raija Siekkisen novellituotannossa. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.

https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/143816/Hentil%C3%A4_Tiina_pro-gradu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kantokorpi, Mervi 2012: Teksti ja aika. Teoksessa *Runousopin perusteet*. Toim. Mervi Kantokorpi, Pirjo Lyytikäinen, Auli Viikari. Palmenia, Helsinki.

Kela, Elina 2011: Ihmisen jälki on ikuinen. Modernin minäkertojan matka autenttisemmaksi yksilöksi Joel Haahtelan romaaneissa *Perhoskerääjä* (2006) ja *Lumipäiväkirja*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Kervanto Nevanlinna, Anja 2013: Rakennettu kaupunki muistin ja merkitysten kiinnekohtana. Teoksessa *Muistin kaupunki*. Toim. Katri Lento, Pia Olsson. SKS, Helsinki.

Korsisaari, Eva Maria 2001: 295. Keskeisiä kirjallisuudentutkimuksen suuntauksia. Teoksessa *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Toim. Outi Alanko ja Tiina Käkälä-Puumala. SKS, Helsinki.

Kukkonen, Pirjo 2007: Nostalgian semiosis. Teoksessa *Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista*. Toim. Riikka Rossi ja Katja Seutu. SKS, Helsinki

Lehtinen, Torsti 2013: Eksistentiaalisuus. Vapauden filosofia. Arktinen Banaani, Latvia.

Laakso, Maria 2017: Idylleistä ironiaan. Saarten monet merkitykset Tove Janssonin tuotannossa. Teoksessa *Lintukodon rannoilta*. Saarikertomukset suomalaisessa kirjallisuudessa. Toim. Maria Laakso, Toni Lahtinen ja Merja Sagulin. SKS, Turenki.

Lehtimäki, Markku, Meretoja, Hanna, Rosenholm, Arja 2018: Veteen kirjoitettu – veden kirjoittamia. Teoksessa *Veteen kirjoitettu. Veden merkitykset kirjallisuudessa*. Toim. Markku Lehtimäki, Hanna Meretoja, Arja Rosenholm. SKS, Helsinki.

Lento, Katri, Olsson, Pia (toim.) 2013: Kaupunki, muistot ja muistaminen. Teoksessa *Muistin kaupunki*. Toim. Katri Lento, Pia Olsson. SKS, Vantaa.

Meretoja, Hanna 2009: Inhimillisen todellisuuden narratiivisuus ontologisena ja epistemologisena kysymyksenä. Teoksessa *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki, Liisa Steinby. SKS, Helsinki.

Meretoja, Hanna, Mälikalli, Aino 2012: Ajallisuus kirjallisuudessa kulttuurisena, historiallisena ja filosofisena kysymyksenä. Teoksessa *Tulkintojen aika. Kirjoituksia ajallisuudesta kirjallisuudessa*. Utukirjat, Turku.

Ollila, Onerva 2009: Väli-tilan elämysmaailma. Joel Haahtelan tuotanto fenomenologian ja surrealismien kontekstissa. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2009.

Oraharju Jarkko 2016: ”Hitaasti muistin, muistaessani unohdin”. Artikkelijulkaisussa *J@rgonia* 27/2016.

http://research.jyu.fi/jargonia/artikkelit/jargonia27_artikkeli_Oraharju.pdf

Sagulin, Merja 2017: Tavoittamaton paikka ja manipuloidut muistot. Teoksessa *Lintukodon rannoilta*. Saaret muistojen paikkoina Hannu Raittilän novellissa ”Kotia päin” ja romaanissa *Atlantis*. Toim. Maria Laakso, Toni Lahtinen ja Merja Sagulin. SKS, Helsinki.

Savolainen Matti 1980: Fenomenologisesta kirjallisuudentutkimuksesta. Teoksessa *Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja 33*, 135-144. SKS, Helsinki.

Steinby, Liisa 2009: Aika, paikka ja subjekti Genetten narratologiassa. Teoksessa *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki, Liisa Steinby. SKS, Vantaa.

Steinby, Liisa 2009: Bahtin, Lukács, Hegel: subjekti, merkitsevä muoto ja aika-paikallisuus romaanissa. Teoksessa *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki, Liisa Steinby. SKS, Vantaa.

Tanizaki, Junichiro 1933/1997: Varjojen ylistys. Suom. Jyrki Siukonen. Kustannusosakeyhtiö Taide, Helsinki.

Tarkovski, Andrei 1989: Vangittu aika. Suomeksi toimittaneet Risto Mäenpää, Velipekka Makkonen ja Antti Alanen. Love kirjat, Jyväskylä.

Tähkä, Riitta 1989: Psykoanalyttinen näkökulma ajan kokemiseen. Teoksessa *Aika ja sen ankaruus*. Toim. Pirkko Heiskanen. Gaudeamus, Helsinki.

Åström, Anna-Maria 2013: Helsinki-muistot etnologisen historiankirjoituksen lähtökohtana. Teoksessa *Muistin kaupunki*. Toim. Katri Lento, Pia Olsson. SKS, Vantaa.

Valkeajoki, Sari 2003: Sivullisuudesta perheyhteyteen. Henkilökuvaus ja eksistentiaalisuus Muumi-kirjoissa. Teoksessa *Romaanin henkilön muodonmuutoksia*. Kuusi kirjoitusta henkilökuvauksesta. Toim. Pirjo Lyytikäinen ja Päivi Tonteri. SKS, Helsinki

Vältilä, Päivikki 2013: Ei kukaan ole saari. Perspektiivien rakentuminen ja limittyminen Raija Siekkisen pienoisoromaanissa *Saari*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/filosofia:fenomenologia> (luettu 24.2.2019)

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/kirjallisuudentutkimus:ekfrasis> (luettu 12.6.2020)

Jolma, Anna 2020: Peili. Sisältyy Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan Elokuvaryhmän verkkosivuun, teemasarjaan 8.-13.9.2020, Kinoregina.fi

MUU TAUSTAKIRJALLISUUS

Alanko-Kahiluoto, Outi, Käkelä-Puumala, Tiina (toim.) 2008:
Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä. SKS, Juva.

Assman, Aleida 1999/2004: Tid och tradition. Varaktighetens kulturella strategier.
Översättare Jackson, Peter. Nya Doxa, Stockholm.

Eagleton, Terry 1991: Kirjallisuusteoria. Johdatus. Vastapaino, Tampere.

Merleau-Ponty, Maurice 1953 - 2001/2012: Filosofisia kirjoituksia. Suom. Tarja Roinila
ja Miika Luoto. Nemo, Keuruu.

Saarenheimo, Marja 2012: Muistamisen vimma. Vastapaino, Tampere